

ТЕТЯНА ІГНАТЬЄВА

**ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ
УКРАЇНИ:
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК**

**Кам'янець-Подільський,
2022**

УДК 32(477)(091)(075.8)
ББК 66.1(4Укр)я73

Рецензенти:

Філінюк А. Г. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Білецька Т. В. – кандидат соціальних наук, доцент кафедри психології, педагогіки та соц.-економ. дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького;

Нестернеко В. А. – кандидат історичних наук, доцент кафедри права, професійної та соціально-гуманітарної освіти ЗВО «Подільський державний університет».

*Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 4 від 31 березня 2022 р.)*

Ігнат'єва Т. В.

Історія політичної думки України: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 83 с.

Навчально-методичний посібник, розрахований для студентів закладів вищої освіти. Підготовлений на основі робочої програми нормативного курсу: «Історія політичної думки України» для студентів спеціальності 052 Політологія Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Посібник містить навчальні програми, плани семінарських занять, матеріали для самостійної та науково-дослідної роботи студентів, завдання до підсумкового модульного контролю, глосарій термінів та список літератури.

Призначений для студентів спеціальності 052 Політологія, студентів інших спеціальностей гуманітарного спрямування, науково-педагогічних працівників, а також усіх, хто цікавиться політичною історією України.

УДК 32(477)(091)(075.8)
ББК 66.1(4Укр)я73

**Міністерство освіти і науки
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології і філософії**

Тетяна Ігнат'єва

**ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ
УКРАЇНИ**

Кам'янець-Подільський,

2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I: НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ: «ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ».....	6-7
I.1. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.....	8-12
I.2. Плани семінарських занять.....	13-53
I.3.Самостійна робота та методичні поради до самостійної підготовки студентів.....	54-60
РОЗДІЛ II: КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	61-65
РОЗДІЛ III: ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ.....	66-75
РОЗДІЛ IV: СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	76-77
РОЗДІЛ V: СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ПЕРСОНАЛІЙ.....	78-83

ВСТУП

«Історія політичної думки України» є логічним продовженням «Історії зарубіжної політичної думки». Фаховий спеціаліст галузі соціально-поведінкових наук має володіти знаннями політичної думки як періоду становлення української державності, так і сучасного етапу її розвитку.

Політична історія України просліджується через політичну думку лідерів української нації, науковців, державних керівників, вона еволюціонувала одночасно зі зміною геополітичного статусу українських земель і відображала основні погляди та концепції щодо формування української держави, політичних структур, міжнародних відносин, загалом – усього суспільного процесу.

Сучасні науковці, вивчаючи еволюцію політичної думки України, одночасно у переконанні, що вона розвивалась у матриці загальнолюдських знань про політику, владу, політичну культуру і цінності. Студенти можуть досить легко прослідкувати (опираючись на вже отримані знання з «Історії зарубіжних політичних учень») взаємозв'язок світоглядних схем, ідей, концепцій українських мислителів із європейськими, що презентували різні нації та народи.

Звичайно, головною особливістю формування української політичної думки, було те, що через тривалий шлях утворення власної держави та багатовікової розпорошеності українських земель серед різних імперій, вона була під заборонаю та існувала напівлегально, значна її частина видавалася не рідною мовою й частково була сфальсифікована. Ці причини породжувала її незатребуваність й інгнорування.

Тепер ми її відкриваємо заново, опановуємо, використовуємо для формування політичної свідомості і політичної культури громадян, у практиці державотворення, утвердженні прав і свобод людини.

У посібнику містяться: навчальна програма з дисципліни, плани семінарських занять, практичні завдання до них, логічні завдання, питання для самостійної роботи, самоперевірки, контролю. Програма відповідає завданням вищої школи щодо підвищення якості політологічної освіти спеціалістів на рівні сучасних вимог.

Посібник розрахований на рейтингову систему оцінювання знань, сприяє розвитку творчої ініціативи студентів у вивченні програмового матеріалу, урізноманітненню форм і методів їх самостійної роботи.

РОЗДІЛ І

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ

«Історія політичної думки України»

Програма вивчення навчальної дисципліни «Історія політичної думки в Україні» укладена відповідно до освітньої програми підготовки фахівців першого (бакалавського) рівня вищої освіти 05 Соціальні та поведінкові науки, 052 Політологія.

Тип дисципліни: дисципліни професійної підготовки.

Предметом навчального курсу «Історія політичної думки в Україні» є з'ясування умов формування, закономірностей і особливостей розвитку української політичної думки, ідей, концепцій і напрямів з метою розуміння витоків, суті та перспектив української політики, всього українського політичного життя.

Міждисциплінарні зв'язки: Історія України, Вступ до спеціальності, Загальна теорія політики, Історія зарубіжних політичних учень.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Зародження, генеза і особливості вітчизняної політичної думки Київської Русі, литовсько-польської доби та гетьманщини.

2. Політична думка в Україні ХІХ-ХХІ століть: основні напрями, тенденції, перспективи.

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія політичної думки в Україні» є формування знань про основні етапи становлення і розвитку ідей національної державності, влади і владно-політичних відносин, демократії та місця людини у політиці; обґрунтування значення вивчення історії політичної думки в Україні у сучасному державотворенні.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія політичної думки в Україні» є :

- розкриття сутності політичної думки як соціально-політичного феномену політики;
- визначення соціальних, духовних та інших чинників, що формують політичну думку;
- аналіз основних теоретико-методологічних підходів щодо визначення змісту історії політичної думки в Україні;
- розкриття змісту стратегій соціально-політичного, національного і владно-державницького розвитку, які були вироблені представниками вітчизняної політичної думки та конституювалися в історії політичної думки впродовж століть;
- з'ясування змістовних домінант основних політичних ідей, концепцій, доктрин та їхнього впливу на функціонування і розвиток політичних систем;

- з'ясування причин появи альтернативних ідей і концепцій в умовах бездержавності;
- осмислення та інтерпретування категоріально-політичної основи сучасного історико-політологічного дискурсу.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми **студенти повинні знати:**

соціально-політичний контекст утворення авторських концептів, оригінальні тексти та тексти інтерпретаційні, ідеологічну складову та практичну направленість громадсько-політичної діяльності політичних мислителів України;

вміти:

виокремлювати та формулювати закони та принципи процесу формування предмету політичної науки, її розвитку в Україні в соціально-історичному та формально-логічному аспектах, закономірності та пріоритети становлення та розвитку політичної системи на українських землях, екстраполювати отримані знання та власні висновки на сучасний політичний процес в Україні

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Зародження, генеза і особливості вітчизняної політичної думки Київської Русі, литовсько-польської доби та Гетьманщини

Тема 1. Теоретико-методологічні засади дослідження історії політичної думки в Україні

Предмет навчального курсу «Історія політичної думки в Україні» та методологія його вивчення. Історія політичної думки як предмет вивчення сучасної політичної науки. Основні парадигматичні підходи до опанування історії політичної думки.

Етапи становлення і розвитку української політичної думки. Періодизація розвитку української політичної думки. Підстави визначення основних етапів її розвитку. Характерні ознаки і відмінності етапів української політичної думки. Найбільш актуальні проблеми її подальшого вивчення.

Тема 2. Розвиток політичних поглядів доби Давньоруської держави доби київського періоду

Зародження та розвиток політичних ідей в Київській Русі. Походження держави. Єдність та суверенність політичної влади, організація найбільш доцільних форм правління, законність і реалізація вищих владних повноважень, відносини між державою і церквою, формування політичної термінології.

Перші історико-політичні пам'ятки писемності «Слово про закон і благодать» київського митрополита Іларіона, літопис Нестора «Повість врем'яних літ».

Суспільно-політичні ідеї «Руської правди». Суспільно-політичні погляди Ярослава Мудрого. Розвиток політично-державної думки в «Слові о полку Ігореві». Політична програма Володимира Мономаха. «Навчання Володимира Мономаха». Моральний ідеал, етичні основи князівської влади і їх утілення.

Політична доктрина в Гальцько-Волинській державі: вплив Візантії і Риму. Суспільно-політичні погляди князів Романа Мстиславовича та Данила Галицького.

Тема 3. Генеза української політичної думки у XV-XVII ст.

Загальнодемократичний етап в історії української політичної думки (XV – кінець XVII ст.). Українські гуманісти епохи європейського Відродження. Політичний трактат С. Оріховського «Напучення польському королеві Сигізмунду Августу». Гострополемічна (В. Суразький, І. Вишенський, Г. Смотрицький і М. Смотрицький та інші) та культурно-освітня думка (Ю. Рогатинець, К. Ставровецький, С. Зизаній і Л. Зизаній та інші).

Розвиток політичної думки в Києво-Могилянській академії. Ідеї української державності фундаторів цього навчального закладу: П. Могили, І. Борецького, М. Смотрицького, З. Копистенського.

Тема 4. Розвиток політичної думки козацько-гетьманської доби

Роль Запорозької Січі в розвитку політичної свідомості українського народу і підйому національно-визвольного руху.

Політична думка доби становлення козацької держави: Е. Лясота, К. Косинський, Й. Верещинський, С. Наливайко, С. Пекалід, М. Пашковський, Я. Щасний Гербут, К. Сакович, Т. Євлевич.

Ідеї державності і соборності часів Гетьманщини: Б. Хмельницький, Іван Виговський, Юрій Хмельницький, Іван Брюховецький, Петро Дорошенко тощо.

Державотворча концепція і політична діяльність Івана Мазепи.

Конституція Пилипа Орлика як втілення української державницької ідеї.

Тема 5. Політичні вчення просвітництва в Україні XVIII ст.

Українське національне відродження: основні риси і направленість. Зародження теорії освіченого абсолютизму в працях Ф. Прокоповича. Ідея «філософа на троні».

Просвітитель-демократ Г. С. Сковорода, його суспільно-політичні погляди, принцип «сродності».

Творці філософії просвітництва в Україні Я. Козельський, С. Десницький, В. Каразін, П. Лодій.

Концепція «природного права», договірна теорія держави та суспільства. Ідеали свободи, рівності та власності. Антикріпосницька ідея.

Змістовий модуль 2. Політична думка в Україні XIX-XXI століть: основні напрями, тенденції, перспективи

Тема 6. Українська політична думка першої половини XIX ст.

Умови подальшого формування української нації та національної культури. Відродження української політичної думки.

Кирило-Мефодіївське товариство (1846-1847 рр.). Основні ідеї, організаційні та програмні положення у «Статуті слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія», «Книзі буття українського народу» М. Костомарова і в установчій записці В. Білозерського.

Ідея федерації слов'янських народів на основі повної свободи і автономії держав.

Політичні погляди Т. Г. Шевченко.

Республікансько-демократичні ідеї в програмі Харківсько-Київського товариства.

Парламентаризм. Виборча система. Початок національного відродження в Західній Україні. Діяльність і суспільно-політичні погляди М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького.

Тема 7. Розвиток політичної думки в Україні у другій половині XIX ст.

Вплив соціально-історичних умов та культурно-просвітницького руху після аграрної реформи 1861 р. на розвиток політичної думки в Україні. Політичні погляди революційного народництва на сутність держави, форм державного правління, національне питання, права і свободи людини.

В. Антонович, його концепції народоправства, федералізму, автономізму, суверенності людської совісті, фізичної і духовної свободи та ідеї державності.

Політичні погляди М. Драгоманова: ідеї конституціоналізму, політичної волі, парламентаризму, федерації і децентралізації, місцевого самоврядування, національного самовизначення, права і свободи людини, співвідношення політики і моралі.

Політичні погляди О. Терлецького. Виникнення і сутність держави, погляди на політичні права і свободи, ідея єдиного українського народу.

Погляди С. Подолинського на державу, її ролі і функції в суспільстві.

Політичні ідеї І. Франка. Політична система і місце в ній держави, її походження, сутність і форми. Соціальна воля і державна влада.

Ідея федеративної України і слов'янської федерації з участю України. Леся Українка про роль народу в суспільстві, причини виникнення, суть і форми держави. Політична свобода і соціальна революція.

Тема 8. Основні напрями розвитку політичної думки в Україні у першій половині XX ст.

Політичні погляди М. Грушевського: «українське питання», ідеї національно-територіальної автономії, федералізм і децентралізація. Еволюція поглядів М. Грушевського після жовтня 1917 р.

Політична програма П. Скоропадського. Особливості його конституціоналізму. Ліберальна орієнтація конституційних проектів П. Скоропадського: закони про тимчасовий конституційний устрій України. Про гетьманську владу від 29 квітня 1918 р.

Політичні погляди С. Петлюри.

Національно-самостійницька концепція Миколи Міхновського. Ідея національного визволення українського народу від російського панування та його самовизначення («Самостійна Україна»). Конституційний проект М. Міхновського «Основний Закон «Самостійної України» Спілки Народу Українського», його політикоправові ідеї і положення.

Політичні погляди Б. Кістяківського. Значення правових норм для суспільного життя.

Осмислення і спроби практичного втілення національно-державницької ідеї в революційну добу української історії (1917–1920 рр.) Українські

політичні партії та їхні програми на початку ХХ ст. Чотири Універсали Української Центральної Ради. Конституція УЦР та її політико-правові ідеї.

Національна ідея в історії української політичної думки ХХ ст. Основні складові національної ідеї та її інтерпретації у творчості українських політичних мислителів.

Український націонал-комунізм: спроби поєднання національної ідеї з більшовизмом. Причини виникнення і характерні особливості розвитку течії націонал-комунізму на українському ґрунті. С. Мазлах, В. Шахрай. «До хвилі (що діється на Україні та з Україною?)». Основні течії, лідери та ідеї українського націонал-комунізму. Політичні погляди М. Хвильового.

Український інтегральний націоналізм в ідейно-політичній спадщині Дмитра Донцова («Історія розвитку української державної ідеї», «Націоналізм», «Дух нашої давнини»). Д. Донцов – родоначальник українського націоналізму.

Націотворча державницька концепція В'ячеслава Липинського його політичні погляди на становлення української національної держави («Україна на переломі, замітка до історії українського будівництва в XVII-ім столітті», «Релігія і церква в історії України», «Листи до братів-хліборобів»). Внесок В. Липинського в українську політологію.

Суспільно-політичні погляди Станіслава Дністрянського та його місце в історії української науки. Конституційний проект «Устрій Галицької держави».

Політологічні ідеї і концепції Володимира Винниченка та його місце в історії української політичної думки. «Відродження нації» як важливе джерело пізнання політичної думки часів УНР. «Заповіт борцям за визволення» як свідчення завершення еволюції політичних поглядів В. Винниченка. Соціально-політична програма колектократії як складова «теорії конвергенції».

Тема 9. Українська політична думка 40-60-х років ХХ ст.

Основні етапи еволюції політичної думки в Україні в радянський період.

Суспільно-політичні погляди українських дисидентів-шістдесятників. Феномен дисидентського руху 60-х років ХХ ст. в СРСР. Соціальний склад і форми державного протесту українських дисидентів. Форми дисидентства (політичні організації та невеликі групи, самвидав, акції протесту).

Політичні погляди представників українських дисидентів (І. Дзюба, В. Чорновіл, В. Мороз, В. Стус, П. Григоренко, Л. Лук'яненко тощо).

Ідеї державності у суспільно-політичній думці 40-60-х рр.

Політичні проекти українських шістдесятників.

Тема 10. Українська політична думка у к. ХХ – на початку ХХІ ст.

Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Прийняття Конституції України (28.06.1996 р.).

Український політологічний ренесанс. Український соціологічний інститут. Український вільний університет. Український науковий інститут в Берліні. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Українська асоціація політологів (з 2005 р. Асоціація політичних наук України). Українська академія політичних наук (УАПН).

Утвердження політології як науки і засобу сприяння процесові реформування українського суспільства. Проблеми розвитку політології як навчальної дисципліни у системі вищої освіти України. Перспективи розвитку політичної науки і освіти як цілісного соціально-гуманітарного комплексу.

Тема 11. Розвиток української політичної думки в еміграції

Основні напрямки в розвитку української зарубіжної політичної думки: народницький, консервативний і національно-державницький.

Суть народницького напрямку в становленні національної держави. Політичні погляди М. Грушевського (до його повернення в Україну), Р. Лащенко і С. Шелухіна.

Дослідження історії українського народу як окремої культурно-етнічної спільноти, ідеї його можливих федерацій з іншими народами, питання демократичних традицій в Україні, історико-правові основи українського народу для своєї власної держави.

Суть консервативного напрямку в становленні національної держави. Ідеї представників українського консерватизму в еміграції В. Липинського, С. Томашівського, В. Кучабського.

Аналіз української державності з точки зору монархічних традицій в історії України. Головні політичні ідеї національно-державницького напрямку. С. Дністрянський, В. Старосольський, О. Бочковський про безумовне визнання права кожної нації на автономію і державну незалежність.

Іван Багрянний – поборник національної ідеї
Політичні студії І. Лисяка-Рудницького.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття є однією з найважливіших форм освітнього процесу заклад вищої освіти, яке проводиться у формі дискусії навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань. Семінари проводяться з основних тем навчальної програми і є ефективною формою закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи з навчальною і науковою літературою.

Основною метою семінарського заняття є поширення та поглиблення теоретичних положень теми та формування навичок практичного застосування теоретичних положень теми, вміння практичного використання знань, принципів і методів соціології в своїй практичній діяльності.

Основними завданнями семінарських занять є:

- закріплення у студентів теоретичних знань;
- оволодіння науковим апаратом, навичками усного і письмового викладання навчального матеріалу;
- залучення їх до науки, наукових досліджень;
- прищеплення їм навичок творчого мислення, самостійного формулювання та висловлювання власних думок, а також захисту висунутих наукових положень і висновків.

Основою для підготовки студентів до семінарських занять є тематичні плани. Готуючись до семінарського заняття студент повинен:

- ознайомитись зі змістом плану семінару та переглянути конспект прослуханої лекції за даною темою;
- ознайомитись з рекомендованою літературою та прочитати відповідний розділ підручника або навчального посібника, опрацювати додаткову рекомендовану літературу. Робота з науковою книгою вимагає свідомого засвоєння прочитаного, а не механічного заучування. Для цього необхідно усвідомити зміст різних понять, спеціальних термінів, положень, що в свою чергу забезпечує термінологічну обізнаність студента та вироблення навичок логічного мислення;
- здійснити критичний аналіз викладеного матеріалу в опрацьованих джерелах з даної проблеми;
- скласти конспект опрацьованого матеріалу, де зазначити власну точку зору з даної проблеми;
- здійснити самоконтроль через відповідні питання з даної теми;
- скласти план відповіді на кожне питання плану заняття.
- Виступаючи на семінарському занятті студент повинен:
- уникати технічного переказу матеріалу лекції або рекомендованої літератури;
- відповідаючи на питання, розглядати певні положення у розвитку, здійснювати порівняння різних підходів, концепцій в опрацьованій літературі;
- показати практичну значущість цих положень;

- інші студенти, присутні на семінарському занятті, повинні брати активну участь в обговоренні проблем, що розглядаються, а в разі неповного або недостатнього висвітлення матеріалу доповнювати відповідь, вступати в полеміку, використовуючи додаткові висновки, факти та цифрові дані.

Заняття 1

ТЕМА: РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ ТА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА

Мета: з'ясувати рівень засвоєння студентами основних понять, ідей, причинно-наслідкових зв'язків, що складають зміст теми.

Основні поняття: літописи, політична програма, політична доктрина, Київська Русь, Галицько-Волинська держава.

Питання

1. Зародження і розвиток політичних ідей у Київській Русі та їхня проблематика.
2. Історико-політичні пам'ятки «Слово про закон і благодать», «Повість врем'яних літ», «Слово о полку Ігоревім», їх концептуальні ідеї.
3. Політична програма Володимира Мономаха у «Навчанні», «Автобіографії».
4. Політична доктрина в Галицько-Волинській державі: вплив Візантії і Риму.

✓ При підготовці до семінару слід звернути увагу на те, що розвиток політичної думки княжої доби характеризується такими ознаками: відсутністю цілісних політичних концепцій; нерозривним зв'язком з політичними концепціями Візантії; релігійним і етичним характером політичних поглядів.

Необхідно також ознайомитися з першоджерелами, визначити основні проблеми, які сформульовані у творах державних і церковних діячів, літописців. Стосовно цих проблем можна виділити дві концепції: «богоугодного» володаря (ігумен Феодосій), яка передбачала примат духовної влади над світською і необхідність захисту князем православної віри, та «князівського одновладдя» (митрополит Іларіон), що передбачала сильну монархічну владу і підпорядкування церкви державі.

Питання для самоконтролю:

- поясніть чи відрізняється «Історія політичної думки України» від вивченої раніше «Історії зарубіжних політичних учень», якщо так, то чим саме?
- розкрийте проблематику періодизації курсу та визначте її основні критерії; проаналізуйте причини зародження політичних ідей на теренах Київської Русі;

- розкрийте причини формування основних владно-політичних проблем;
- уважно прочитати зміст історико-політичних пам'яток і визначити їхню основну думку та концептуальні ідеї;
- виокреміть правові і політичні ідеї «Руської правди»;
- розкрийте зміст поняття «персональна політична програма»;
- розкрийте зміст поняття «політична доктрина» і визначте в чому простежується вплив на неї Візантії та Риму.

Завдання для самостійної роботи:

Складіть план-конспект на тему: Зміст політики у вченнях доби Давньоруської держави київського періоду.

Методичні поради:

Конспект – це короткий письмовий виклад змісту книги, статті, лекції тощо. Конспект складається з плану, стисло викладених основних положень, фактів і прикладів. Від тез конспект відрізняється тим, що поряд з основними даними тексту в ньому коротко наводяться докази цих положень і висновків.

План-конспект – це стислий, складений у формі плану переказ прочитаного чи почутого.

Правила конспектування книги, статті.

- Уважно прочитайте текст. Супроводжуйте читання зазначенням незрозумілих місць, незнайомих слів, нових імен, дат.
- Запишіть на першій сторінці паспортні дані книги, статті, над якою працюєте (бібліографічний опис).
- Поділіть сторінку на дві частини (праву і ліву).
- Ліворуч записуйте: назви глав, параграфів, підзаголовків, номери сторінок; формулюйте самостійно основні проблеми, якщо ці формулювання відсутні в тексті.
- Праворуч записуйте: свої висновки й коментарі, посилання на інші наявні у вас матеріали.
- Поділіть текст на логічно-сміслові частини. Під час читання тексту складіть простий детальний план – послідовний перелік основних думок автора. (В основі плану конспекту може бути зміст книги, вміщений у кінці або не початку видання).
- Записуйте тільки основне: спочатку головну думку, потім (дуже стисло) докази і приклади.
- Намагайтеся щоб записи були чіткими, змістовними і лаконічними. Для цього використовуйте схеми, таблиці.
- Для зручності користування конспектом, підкреслюйте найважливіші думки, навіть окремі фрази, словосполучення, слова; до розділів і підрозділів підбирайте заголовки.
- Цитуйте правильно і точно, зазначайте сторінку, з якої взято цитату.
- Робіть помітки, які виявляють ваше ставлення до того, що конспектуєте. Використовуйте для цього свої умовні позначки.
- Вчитися конспектувати відразу начисто.

Тести-тренінги

1. *Яка ідея була пріоритетною для політичної думки Київської Русі:*
 - а) ідея досконалого державного устрою;
 - б) ідея справедливого династичного правителя (князя);
 - в) ідея приватної власності;
 - г) ідея справедливого правового порядку;
2. *Легітимність влади в політичній думці Київської Русі здебільшого ґрунтувалася на:*
 - а) обранні князя вічем;
 - б) династичності й богообраності князя;
 - в) етнонаціональному походженні князя;
 - г) довірі до всіх інститутів державної влади.
3. *Основу концепції митрополита Іларіона становила ідея:*
 - а) верховенства церковної влади;
 - б) верховенства князівської влади;
 - в) верховенства права;
 - г) усі відповіді правильні.
4. *Київська Русь пізнього періоду відставала від Європи:*
 - а) в освіті;
 - б) наявності вільних територій;
 - в) досконалості державного апарату;
 - г) усі відповіді правильні.
5. *Відповідно до положень «Руської правди» Ярослава Мудрого функція верховного суду належала:*
 - а) церковним судам;
 - б) боярській думі;
 - в) Великому князеві;
 - г) усі відповіді правильні.
6. *За «Руською правдою» Ярослава Мудрого право на спадок мали:*
 - а) тільки чоловіки;
 - б) тільки жінки;
 - в) чоловіки та жінки виключно знатного походження;
 - г) усі відповіді правильні.
7. *Хто з Великих князів є автором твору «Повчання дітям»:*
 - а) Володимир Великий;
 - б) Володимир Мономах;
 - в) Ярослав Мудрий;
 - г) Юрій Долгорукий.
8. *Ідеї «Повчання дітям» у своєму патерналістському спрямуванні певним чином схожі з політико-етичною концепцією:*
 - а) Конфуція;
 - б) Платона;
 - в) Аристотеля;
 - г) Сенеки.
9. *Провідна ідея літописів XII ст.:*

- а) зміцнення влади духовенства;
 - б) поділ влади між Великим князем і віче;
 - в) єдність Руських земель;
 - г) самостійність удільних князівств.
10. *Кого засуджує автор «Слово о полку Ігоревім»:*
- а) церковників;
 - б) київського князя;
 - в) галицьких і володимиро-суздальських князів;
 - г) усі відповіді правильні.
11. Руська мова була державною в часи:
- а) Великого князівства Литовського;
 - б) Польського королівства;
 - в) Речі Посполитої;
 - г) усі відповіді правильні.

Література

Основна:

1. Шакурова О. "Повість минулих літ" як важливе українознавче джерело про походження українського народу // Українознавство / НДІ українознавства МОНУ. Київ, 2010. № 3 (36). С. 186-189.
2. Салтовський О. І. "Слово про закон і благодать" митрополита Іларіона – визначна пам'ятка української політичної думки Києворуської доби // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. Київ, 2001. Вип. 35. С. 62-66.
3. Шевченко А. Є., Кудін С. В., Настюк А. А. Становлення та розвиток князівської влади в Київській Русі в IX – на початку XII ст. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 468 с.
4. Михальченко М., Дашутін М. Політичні і правові ідеї Київської Русі в різних інтерпретаціях // Політичний менеджмент. 2006. №4. С. 3-9.
5. Шляхтун П.П. Політологія (Історія та теорія політичної науки). К.: Либідь, 2012. 354 с.
6. Кирилюк Ф.М. Історія політології. Підручник для ВНЗ. К.: Знання України, 2001. 632 с.
7. Політологія /за ред. О.В. Бабкіної і В. П. Горбатенка/. К., 2014. 235 с.
8. Тисяча років української суспільно-політичної думки [Текст] : у 9 т. / голова ред. кол., наук. ред. Т. Гунчак. К. : Дніпро, 2001.
9. Історія політичної думки України (від часів Київської Русі до 1991 року) [Текст]: прогр. курсу та метод. рек. / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича ; [уклад. С. О. Добржанський]. Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2010. 80 с.
10. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса. К.: Парлам. вид-во, 2016. 704 с.

Допоміжна:

1. Салтовський О. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки. К.: Парапан, 2002. 396 с.
2. Огородник І. В., Русин М. Ю. Українська філософія в іменах. К.: Знання, 1997. 328 с.
3. Потульницький В. А. Нариси з української політології (1819-1991). К., 2000. 234 с.
4. Тисяча років української суспільно-політичної думки у 9-ти томах. Т.1 (X-XV ст.). С.115-116. «Велесова книга».
5. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Горбатенка В.П. К., 2004. 1011 с.

Тексти (першоджерела):

1. Давня українська література: Хрестоматія / Упоряд. М. М. Сулима. К.: Освіта, 1992. 576 с.
2. Изборник Святослава 1073 года. М.: Художественная лит-ра, 1983. 447 с.
3. Памятники литературы Древней Руси. XII век. М.: ХЛ, 1980. 707 с.
4. Повість временних літ / Пер. В. Яременка. К.: Веселка, 1990. 224 с.
5. Слово о полку Игоревом. М.: Советская Россия, 1966. 66 с.
6. Українська література XIV—XVI ст. К.: Наукова думка, 1988. 597 с.

Заняття 2

ТЕМА: ГЕНЕЗА ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ В XV-XVII ст.

Мета: перевірити опанування студентами причинно-наслідкового зв'язку між фактами; виявити усвідомлення студентами основних ідейно-політичних понять, які визначають зміст теми.

Основні поняття: унія, режим політичний, права людини, полеміка, полемісти, богословська політична думка, світська політична думка, соборність, гуманізм, піраміда влади, трикутник влади, монарх і закон, монарх і церква.

Питання

1. Соціально-політичне значення Люблінської унії 1569 р. для України. Сутність рішень Берестейської унії 1596 р.
2. Ідейна боротьба католиків і православних. Полемічна література (Іван Вишенський, С. і Л. Зизанії, Х. Філалет, П. Скарга, З. Копистенський, М. Смотрицький).
3. Вітчизняні гуманісти, їхні політичні ідеї (Ю. Дрогобич. С.Оріховський-Роксолан).
4. Розвиток політичної думки в Києво-Могилянській академії. Ідеї української державності в фундаторів цього навчального закладу: П. Могили, І. Борецького, М. Смотрицького, З. Копистенського.

✓ При розгляді третього питання дуже важливо звернути увагу на риси епохи Відродження (XIV-XVI ст.). Цей період в історії пробуджував кращі людські здібності, сприяв державотворенню, посилював інтерес до політики світоглядно-філософських проблем. Слід означити специфіку епохи Відродження на українських землях та ознайомитися з політичною спадщиною українських гуманістів.

Питання даної теми, що стосується творчості С.Оріховського – необхідно охарактеризувати загальну структуру трактату «Напучення польському королеві Сигізмунду Августу», зробити аналіз ідеальної держави С.Оріховського. («Про природне право», «Польські діалоги політичні»).

При підготовці до семінару необхідно звернути увагу на поширення ідей Реформації в Україні. У цей період українська політична думка була, насамперед, представлена полемічною літературою. В ній виділялися два напрямки: перший був орієнтований на унію православної та католицької церков (П.Скарга), другий – виступав з антиуніацькими ідеями й за реформу православної церкви (Х.Філарет).

Студенти повинні ознайомитися з такими першоджерелами: «Апокрисис» Х. Філарета, «Тренос» М. Смотрицького, «Послання» І. Вишенського, «Протестація» І. Борецького, «Поліподія» З. Копистянського. Показати важливий внесок у розвиток політичної думки, який зробила Києво-Могилянська академія. Проаналізувати творчу спадщину П.Могили та його послідовників.

Методичні рекомендації:

- розкрити поняття «унія»; визначити, у чому відмінність між змістом рішень обох уній та які наслідки політичного плану вони мали для України;
- розкрити політичний зміст дефініції «полемічна література»;
- визначити спільне та особливе у політичних поглядах Х. Філарета та І. Вишенського;
- пояснити, як вплинули на розвиток поглядів вітчизняних гуманістів ідеї Європейської Реформації;
- зробіть узагальнення до теми.

Завдання для самостійної роботи.

Побудувати логіко-структурну схему на вибір:

1. Становлення та розвиток політичної думки XVI-XII ст.
2. Розвиток політичної думки в Україні у XVI ст.
3. Політичні ідеї вітчизняних гуманістів.

Тести-тренінги

1. *Однією з провідних ідей Юрія Котермака (Дрогобича) була:*
 - а) необхідність зміцнення королівської влади;
 - б) можливість народного повстання проти тиранічної влади;
 - в) важливість домінування влади церкви над державою;
 - г) усі відповіді правильні.

2. *Богословська полеміка в Україні у XVI ст. велася між:*
- а) католиками й греко-католиками;
 - б) католиками й православними;
 - в) католиками й протестантами;
 - г) усі відповіді правильні.
3. *Станіслав Оріховський-Роксолан є автором твору:*
- а) «Про єдність Церкви Божої під одним пастирем»;
 - б) «Настанови польському королеві Сигізмунду Августу»;
 - в) «Про єдність церкви Божої»;
 - г) «Прогностична оцінка поточного 1483 року...».
4. *Станіслав Оріховський-Роксолан наприкінці життя визнавав:*
- а) верховенство короля;
 - б) верховенство папи;
 - в) верховенство права;
 - г) суверенітет народу.
5. *Політико-правові погляди Оріховського можна вважати передвісниками:*
- а) теорії поділу влади;
 - б) теорії народного суверенітету;
 - в) теорії суспільного договору;
 - г) теорії соціалізму.
6. *Суспільна угода між народом і правителем, згідно з поглядами полемістів, ґрунтувалася здебільшого на засадах:*
- а) релігійних;
 - б) морально-етичних;
 - в) юридичних;
 - г) обраності короля представницькими органами.
7. *Апологети католицизму звинувачували православних у тому, що вони:*
- а) визнавали єдину правовірну християнську церкву;
 - б) визнавали право шлюбу для певних представників духовенства;
 - в) не використовували латинську мову;
 - г) не мали духовних закладів.
8. *Соборність церкви, на переконання Івана Вишенського, полягає в:*
- а) єдності українського народу;
 - б) єдності мирян і духовенства на засадах православного віровчення;
 - в) єдності держави й церкви;
 - г) усі відповіді правильні.
9. *Період Унії в Україні за своїм політичним значенням можна порівняти з:*
- а) Відродженням;
 - б) Реформацією;
 - в) Середньовіччям;
 - г) усі відповіді правильні.
10. *Петро Скарга виступав на захист:*
- а) католицизму;
 - б) свободи віросповідання;
 - в) православ'я;
 - г) гуманізму.

11. *Вимога виборності духовних владик належить авторству:*

- а) Петра Скарги;
- б) Івана Вишенського;
- в) Христофора Філалета;
- г) Петра Могили.

Література

Основна:

1. Українські гуманісти епохи Відродження : антологія : у 2 ч. / НАН України, Ін-т філософії ; [упоряд., перед. сл., прим. В. Д. Литвинова ; відп. ред. В. М. Нічик]. Київ : Наук. думка : Основи, 1995.
2. Шляхтун П. П. Політологія (Історія та теорія політичної науки). К.: Либідь, 2012.
3. Скиба В. Й. Вступ до політології: Екскурс в історію правничо-політичної думки К.: Основи, 1997. 231 с.
4. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія: Навч. посібник. Львів і Світ, 2011. 356 с.
5. Політологія /за ред. О. В. Бабкіної і В. П. Горбатенка. К., 2014. 326 с.
6. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної думки. К., 2002. 202 с.
7. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. К.: Парлам. вид-во, 2016. 704 с.

Допоміжна:

1. Салтовський О. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки. К.: Парапан, 2002. 396 с.
2. Ісаєвич Я. Д. Юрій Дрогобич. К., 1972. 123 с.
3. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. Ідеї гуманізму епохи Відродження в укр. філософії XV – поч. XVII ст. К., 2000. 256 с.
4. Наливайко Д. С. Станіслав Оріховський як український латиномовний письменник. К.: Дніпро, 1984. 187 с.
5. Історія філософії в Україні. У 3-х т. К., 2001.
6. Дорошенко Д. Нарис історії України. У 2-х т. К., 2001.
7. Полонська-Василенко Н. Історія України. Т.1. К., 2002. 591 с.
8. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9 т. Т.2-3. К., 2002.
9. Вишенський І. Твори. К.: Дніпро, 1986. 247
10. Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI-XVIII ст. К., 2001. 234 с.
11. Яковенко Н. Нариси історії України. К.? генеза, 2005. 380 с.
12. Хижняк З. И. Киево-Могилянская академия. К., 2004. 256 с.

13. Скакун О.Ф. Прогресивна політико-правова думка на Україні (IX ст. – 1917 р.). К., 2000. 124 с.

Тексти (першоджерела):

1. Вишенський І. Твори. К.: Держлітвидав, 1959. 270 с.
2. Прокопович Ф. Твори в трьох томах. К.: Наукова думка, 1979. Т. I. 511 с.; Т. II. 550 с.; Т. III. 523 с.

Заняття 3-4 (4 год.)

ТЕМА: РОЗВИТОК ІДЕЙ ДЕРЖАВНОСТІ КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Мета: виявити рівень осмислення студентами закономірностей розвитку ідей влади і держави та їх сутності.

Основні поняття: Руське князівство, Велике руське князівство, козацький народ, права і свободи, станове суспільство, воєнна демократія, просвічений абсолютизм, стійкий абсолютизм.

Питання

1. Роль Запорізької Січі у розвитку політичної свідомості і підйому національно-визвольного руху. Політико-державна діяльність П. Конашевича-Сагайдачного.

2. Політичні погляди і соціально-політичні реформи Б. Хмельницького. Політична і правова сутність Переяславських домовленостей. Політичне значення «Березневих статей» Б. Хмельницького.

3. Політико-державна діяльність послідовників Б. Хмельницького (Ю. Хмельницького, І. Виговського, Павла Тетері-Моржковського, І. Брюховецького, П. Дорошенка).

4. Політико-духовна діяльність Івана Мазепи.

5. Політична творчість і державницька діяльність Пилипа Орлика. «Конституція», «Вивід прав України».

6. Політичні погляди гетьманів І. Скоропадського, Петра Полуботка та Кирила Розумовського.

✓ При підготовці до семінару слід звернути увагу, що Визвольна війна 1648-1654 рр. спричинила виникнення козацько-гетьманської держави. Це була спроба у нових історичних умовах відновити втрачену українську державність. Вона поєднала в собі традиціоналізм і новаторство. Основою традиціоналізму був суспільно-політичний устрій запорізьких козаків. Слід відмітити, що поряд із традиціоналізмом політичне життя потребувало нових форм організації влади, оскільки запорізькі порядки не можна було нав'язати всій Україні.

Готуючись до семінару, слід звернути увагу на те, що відродження української державності при Б. Хмельницькому, розвиток гуманізму в Україні знайшли своє відображення і у піднесенні української політичної

думки в XVII ст. Першим його виразом можна вважати «Конституцію прав і свободу Запорозького війська» (1710). У цьому до-кументі були враховані політичні, соціальні-економічні, культурні традиції українства, вони поєднані з реаліями українського політичного життя початку XVII ст. Конституція Пилипа Орлика – один із перших політичних документів української демократії. Вона закріпила принцип козацького республіканізму.

Слід відмітити, що хоча в цій Конституції були елементи розподілу влади на виконавчу, судову і представницьку, проте в силу збереження станового (козацького) принципу формування влади і відсутності ідеї громадянства вона не піднялася до рівня розвитку європейського конституціоналізму.

Питання для самоперевірки:

- розкрийте роль, вплив і значення запорізького козацтва на розвиток політичної свідомості провідної верстви суспільства;
- проаналізуйте політико-державницькі ідеї запорізьких гетьманів та їхнє впровадження у життя;
- розкрийте зміст ідеології просвіченого абсолютизму та визначіть, чи були подібні спроби у західній політичній думці.

Методичні вказівки:

Складіть схематичний конспект на тему: Закономірності розвитку політичної думки в умовах нетривкої державності.

Схематичний конспект – це узагальнення матеріалу у вигляді схем, графіків, таблиць, що дають змогу розкрити сутність предмету дослідження, відкинувши другорядні деталі.

Тексти-тренінги

1. *За часів панування Речі Посполитої в Україні виникли:*

- а) університети;
- б) вільні міста;
- в) єзуїтські школи;
- г) усі відповіді правильні.

2. *Державотворчий внесок Петра Конашевича-Сагайдачного полягав у тому, що завдяки його діяльності:*

- а) козаки почали посідати провідне місце в суспільно-політичній ієрархії тогочасного суспільства;
- б) було укладено унію зі Швецією;
- в) було створено суспільно-політичну концепцію «Києва — другого Єрусалиму»;
- г) усі відповіді правильні.

3. *Фундатором Української козацької держави є:*

- а) Петро Конашевич-Сагайдачний;

- б) Богдан Зиновій Хмельницький;
 - в) Іван Виговський;
 - г) Іван Мазепа.
4. *Згідно з «Березневими статтями», Україна отримала:*
- а) державний суверенітет;
 - б) автономію;
 - в) статус колонії;
 - г) протекторат Росії.
5. *Гадяцька угода закріпила:*
- а) державний суверенітет України;
 - б) статус рівноправного суб'єкта Речі Посполитої;
 - в) статус колонії Речі Посполитої;
 - г) усі відповіді правильні.
6. *За Гадяцькою угодою, право бути обраними до Сейму отримали:*
- а) весь український народ;
 - б) православне духовенство;
 - в) селяни;
 - г) усі відповіді правильні.
7. *Який був політичний ідеал Української гетьманської держави:*
- а) козацька республіка;
 - б) необмежена монархія у формі «освіченого абсолютизму»;
 - в) аристократична республіка;
 - г) конституційна монархія?
8. *Конституція Пилипа Орлика закріпила:*
- а) політичні права громадян;
 - б) верховенство права;
 - в) державний суверенітет України;
 - г) політичні права козаків.
9. *За Конституцією Пилипа Орлика політичними правами наділялись:*
- а) селяни;
 - б) духовенство й міщанство;
 - в) козаки;
 - г) усі відповіді правильні.
10. *Конституція Пилипа Орлика, на відміну від Великої Хартії Вольностей, закріпила:*
- а) презумпцію невинуватості;
 - б) право на вільну торгівлю;
 - в) незалежність суду;
 - г) політичні права козаків.
11. *Пилип Орлик за своїми поглядами був:*
- а) монархістом;
 - б) республіканцем;
 - в) аристократом;
 - г) егалітаристом.

Література

Основна:

1. Куташев І. В. Концепції державності у політичній думці другої половини XVII – початку XVIII ст. // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2007. Вип. 35. С. 611-618.
2. Брехуненко В. Українська держава доби Богдана Хмельницького/ Український ін-т національної пам'яті. Київ : ПП Наталія Брехуненко, 2009. 64 с.
3. Шевчук В. О. Козацька держава як ідея в системі суспільнополітичного мислення 16–18 ст. : [у 2 кн.]. Кн. 1. Київ : Грамота, 2007. 720 с.
4. Реєнт О. П. Усі гетьмани України : легенди, міфи, біографії. Харків: Фоліо, 2007. 416 с.
5. Куташев І. В. Політична думка доби Гетьманщини. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Український центр духовної культури, 2007. 319.
6. Куташев І. Політичні ідеї періоду становлення Козацької держави // Політичний менеджмент. Київ, 2007. № 2. С. 176-186.
7. Левченко А. В. Запорізька Січ як форма самоорганізації українського суспільства в XVI–XVIII ст. // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Київ, 2009. Т. 26. С. 253-260.
8. Долматова Н. І. Ідея державності І. Виговського за Гадяцькою угодою 1658 р. // Держава і право. Київ, 2001. Вип. 11. С. 73-75.
9. Вечерський В. Гетьманщина як центральне явище української історії // Чумацький шлях. Київ, 2010. № 4. С. 10-15.
10. Білас І. Конституція Пилипа Орлика. Державно-політичний устрій України // Порівняльні міжнародні політичні погляди і державно-правові вчення: підручник : до 75-річчя Ін-ту міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. Київ, 2019. С. 187-191.
11. Шляхтун П. П. Політологія (Історія та теорія політичної науки). К.: Либідь, 2012. 345 с.
12. Кирилюк Ф.М. Історія політології. Підручник для ВНЗ. К.: Знання України, 2001. 609 с.
13. Гелей С. Д., Рутар С.М. Політологія: Навч.посібник. Львів і Світ, 2011. 421 с.
14. Політологія /за ред. О. В. Бабкіної і В. П. Горбатенка. К., 2014. 324 с.
15. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної думки. К., 2002. 632 с.
16. Тисяча років української суспільно-політичної думки [Текст] : у 9 т. / голова ред. кол., наук. ред. Т. Гунчак. К. : Дніпро, 2001.
17. Історія політичної думки України (від часів Київської Русі до 1991 року) [Текст] : прогр. курсу та метод. рек. / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича ; [уклад. С. О. Добржанський]. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. 80 с.

18. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. К.: Парлам. вид-во, 2016. 704 с.

Допоміжна:

1. Дробязко Н. Права і вольності від Пилипа Орлика. Проекти конституційних статей 1710 року зародилися у Батурині // Україна молода. Київ, 2020. 14 квіт. (№ 33). С. 11.

2. Доманицький В. Націотворча роля гетьмана Мазепи: промова на ювілейних урочистостях з приводу 250-ліття смерті гетьмана І. Мазепи в Детройті, Міннеаполісі та Вінніпезі. Чікаго: Накладом автора, 1960. 50 с.

3. Фігурний Ю. Діяльність гетьмана Івана Мазепи в контексті українського державотворення: досягнення і прорахунки // Українознавство. Київ, 2002. Ч. 4. С. 227-229.

4. Чухліб Т. В. Мазепинська Україна між Російською та Шведською коронами: дилема вибору протекції // Український історичний журнал. Київ, 2009. № 2 (485). С. 16-39.

5. Салтовський О. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки. К.: Парапан, 2002. 396 с.

6. Липинський В. Україна на переломі 1657-1659. Київ-Житомир, 2007. С. 26–58.

7. Нічик В. М. Феофан Прокопович. К., 2000. 124 с.

8. Нічик В. М., Литвинов В. Д., Стратійка М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI – початок XVII ст.). К., 2001. 321 с.

9. Полонська-Василенко Н. Історія України. К., 2002. 325 с.

10. Яковенко Н. Нарис історії України. К.; 2005. 231 с.

11. Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. Львів, 2001. 156 с.

Тексти (першоджерела):

1. Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика. К.: Веселка, 1994. 77 с.

Заняття 5

Тема: ПОЛІТИЧНІ ВЧЕННЯ ПРОСВІТНИКІВ УКРАЇНИ в XVIII ст. ПРО ОСОБУ, СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВУ

Мета: виявити рівень усвідомлення студентами змісту політичних учень вітчизняних просвітників, а також розуміння ними основних політологічних понять.

Основні поняття: національне відродження, політичний абсолютизм, сродна праця, право і воля, просвіта, природне право, лібералізм,

абсолютизм, самодержавство, кріпацтво духовне і соціальне, власність і рівність у просвітників.

Питання

1. Українське національне відродження: основні риси і спрямованість. Теорія політичного абсолютизму Ф. Прокоповича. Ідея «філософа на троні».

2. Соціально-політичні погляди Г. С. Сковороди.

3. Вітчизняне просвітництво: особливості концепту та його змістове наповнення. Творці філософії просвітництва в Україні Я. Козельський, С. Десницький, В. Каразін, П. Лодій.

4. Концепція «природного права», договірна теорія держави та суспільства. Ідеали свободи, рівності та власності. Антикріпосницька ідея.

✓ В руслі просвітницького напрямку проблеми політики розроблялись у працях Ф. Прокоповича, І. М. Козачинського, С. Яворського.

Ф. Прокопович – творець концепції держави просвіченого абсолютизму, сильної монархії, в якій духовна влада мала повністю підпорядкуватись світській.

С. Яворський захищав військову ієрархію царської імперії, був прихильником зміцнення монархії. Разом з тим він пробував зберегти залишки автономії православної церкви, намагався раціоналізувати православ'я.

М. Козачинський розробляв проблеми природного права і військової політики.

Певний внесок у розвиток суспільно-політичної думки зробив Г. Сковорода своїм підходом до проблеми людини, її щастя і шляхів його досягнення. На відміну від пануючих тоді поглядів Г. Сковорода визначав природу, виходячи із суті людини. Для людини, а значить, в тому числі і політична, залежала, на думку Г. Сковороди, від відповідності її природним нахилам (сродность). Державний устрій, політичний лад залежать від того, наскільки суспільно-політичний стан членів суспільства відповідає їхній духовній природі. Суспільно-політичний ідеал Г.Сковороди – це держава, політичний лад якої спирався б на суспільний компроміс, це гармонійне суспільство.

Питання для самоперевірки:

- розкрийте зміст українського національного відродження, визначіть його основні риси та політико-культурну спрямованість;
- характеризуючи політичні погляди вітчизняних просвітників, скористайтесь аналізом текстів, розміщених у хрестоматії «Тисяча років української суспільно-політичної думки». К., 2001.
- простежити, чи існує зв'язок між концепцією Ф. Прокоповича і політичною традицією Платона.
- визначити співвідношення моралі, права і політики у Г. Сковороди і М. Козачинського.

- Використовуючи науково-методичну літературу, визначте, чи можливою була реалізація задумів вітчизняних просвітників.

Тести-тренінги

1. Яку роль у суспільно-політичних відносинах відводив церкві Петро Могила:
 - а) радника у справах держави;
 - б) наставника правителя;
 - в) верховного правителя в державі;
 - г) церква мала бути повністю відокремлена від держави?
2. Феофан Прокопович першим в історії вітчизняної та російської політичної думки сформулював теорію:
 - а) народного суверенітету;
 - б) суспільного договору;
 - в) «освіченого абсолютизму»;
 - г) «сродної праці».
3. Погляди Феофана Прокоповича на ідеального правителя близькі до політико-філософських ідей:
 - а) Конфуція;
 - б) Аристотеля;
 - в) Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля;
 - г) Томаса Гоббса.
4. Григорій Сковорода у своїх філософських поглядах спирався на цінності:
 - а) позитивізму;
 - б) гуманізму;
 - в) схоластики;
 - г) прагматизму.

Література

Основна:

1. Шляхтун П. П. Політологія (Історія та теорія політичної науки). К.: Либідь, 2012. 342 с.
2. Кирилюк Ф. М. Історія політології. Підручник для ВНЗ. К.: Знання України, 2001. 324 с.
3. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія: Навч. посібник. Львів і Світ, 2011. С356 с.
4. Політологія /за ред. О. В. Бабкіної і В. П. Горбатенка. К., 2014.
5. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної думки. К., 2002. 234 с.
6. Тисяча років української суспільно-політичної думки [Текст] : у 9 т. / голова ред. кол., наук. ред. Т. Гунчак. К. : Дніпро, 2001.
7. Історія політичної думки України (від часів Київської Русі до 1991 року) [Текст] : прогн. курсу та метод. рек. / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича ; [уклад. С. О. Добржанський]. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. 80 с.
8. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень /

НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. К.: Парлам. вид-во, 2016. 704 с.

Допоміжна:

1. Салтовський О. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки. К.: Парапан, 2002. 396 с.
2. Липинський В. Україна на переломі 1657-1659. Відень, 2020. 304 с.
3. Нічик В.М. Феофан Прокопович. К.: Основи, 2000. 192 с.
4. Нічик В.М., Литвинов В.Д., Стратійка М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI – початок XVII ст.). К., 2001. 145 с.
5. Полонська-Василенко Н. Історія України. К., 2002. 245 с.
6. Яковенко Н. Нарис історії України. К., 2005. 126 с.
7. Політологічний енциклопедичний словник. К.: Генеза, 2004. 683 с.

Тексти (першоджерела):

1. Сковорода Г. С. Сочинения: В 12 т. М., 1973.
2. Сковорода Г. Твори: У 2-х томах. Т. 2. Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи. К.: Обереги, 2005. 480 с.

Заняття 6

ТЕМА: ПОЛІТИЧНА ДУМКА В УКРАЇНІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст.

Мета: визначити ступінь засвоєння студентами основних проблем з теми; з'ясувати рівень сформованості у студентів засад політичного мислення.

Основні поняття: політична ідеологія, декабристи, революціонери, федералізм, демократія, демократизм, опозиція, християнська республіка, президент, конституція, республіка і монархія, безелітність, антикозацтво, конформізм, нонконформізм.

Питання

1. «Історія Русів» – пам'ятка української політичної думки кінця XVIII – XIX ст.
2. Кирило-Мефодіївське товариство та його ідеї державно-політичного устрою суспільства. Політичні ідеї та проекти: М. Костомарова, В. Білозерського, В. Андрузького, П. Куліша. Ідея федерації слов'янських народів на основі повної свободи і автономії держав.
3. Соціально-політичні погляди Т. Шевченка.
4. Початок національного відродження в Західній Україні (М. Шашкевич, І. Вагілевич, Я. Головацький).

✓ Готуючись до семінару, студентам необхідно опрацювати першоджерела, а саме: М. Костомаров «Думки про федеративний принцип у старій Русі», «Дві руські народності».

Програмні документи Кирило-Мефодіївського товариства: «Устав», «Закон божий» (Книга буття українського народу).

Вершиною розвитку політичної думки першої половини ХІХ ст. стала політична доктрина Кирило-Мефодіївського товариства, творцем якої виступав М. Костомаров.

У становленні політичного і суспільного радикалізму помітна велика заслуга Т. Шевченка. Любов до України, антикріпацька спрямованість та концепція слов'янофільства були тим, що об'єднувало всіх членів товариства.

Методичні рекомендації:

- на основі опрацювання літератури розглянути передумови прояву нонконформізму як ідеології, визначити його особливості та форми прояву;
- пояснити причини виникнення таємних організацій та особливості їхньої діяльності та їхнє значення для розвитку певних напрямів політичного думання.

Завдання для самостійної роботи:

- Дослідити форми політичних інститутів за проектами КМТ.
- Чи можливо було реалізувати проект християнської республіки і слов'янської федерації?
- Що таке національне відродження першої половини ХІХ ст.

Тести-тренінги

1. *Хто входив до складу «Руської трійці»:*

- а) Михайло Драгоманов, Іван Франко та Юрій Бачинський;
- б) Іван Котляревський, Григорій Квітка-Основ'яненко та Микола Костомаров;
- в) Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький;
- г) Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Юрій Бачинський.

2. *Русофільство — це:*

- а) релігійна течія;
- б) суспільно-політичний рух;
- в) просвітницька організація;
- г) усі відповіді правильні.

3. *Одна з провідних ідей представників «Руської трійці» — це:*

- а) просвітницька українофільська діяльність;
- б) відстоювання русофільських переконань;
- в) захист православної віри;
- г) усі відповіді правильні.

4. *Хто з членів Кирило-Мефодіївського товариства був його провідним ідеологом:*

- а) Тарас Шевченко;
- б) Пантелеймон Куліш;

в) Микола Костомаров;

г) Микола Гулак.

5. *Основна ідея програми Кирило-Мефодіївського товариства полягала в тому, що Україна має бути:*

а) незалежною державою;

б) автономією у складі Росії;

в) автономією у складі Речі Посполитої;

г) християнською республікою у складі слов'янської федерації.

6. *Кирило-Мефодіївське товариство за спрямуванням своєї діяльності було:*

а) релігійною організацією;

б) товариством однодумців;

в) культурно-просвітницькою організацією;

г) громадським рухом.

7. *Тарас Шевченко був за своїми переконаннями:*

а) народником;

б) революціонером-демократом;

в) лібералом;

г) націоналістом.

8. *Представником революційно-демократичного напрямку в Кирило-Мефодіївському товаристві був:*

а) Микола Гулак;

б) Пантелеймон Куліш;

в) Микола Костомаров;

г) Василь Білозерський.

9. *Значення суспільно-політичної діяльності Пантелеймона Куліша полягає в тому, що він:*

а) захищав ідеї русофільства;

б) відстоював демократичні та республіканські ідеали;

в) став одним із провідників україноцентризму;

г) усі відповіді правильні.

10. *Автором праці «Дві руські народності» є:*

а) Пантелеймон Куліш;

б) Тарас Шевченко;

в) Микола Гулак;

г) Микола Костомаров.

11. *Якою була одна з провідних ідей суспільно-політичного характеру Миколи Костомарова:*

а) ідея месіанської місії українського народу;

б) ідея месіанської місії російського народу;

в) ідея месіанської місії слов'янських народів;

г) заперечення месіанству як суспільно-політичної ідеї.

12. *Найбільш непослідовні погляди серед членів Кирило-Мефодіївського товариства були у:*

а) Тараса Шевченка;

б) Василя Білозерського;

в) Олександра Навроцького;

г) Георгія Андрузького.

13. *Головний внесок Тараса Шевченка в розвиток суспільно-політичної думки України полягав у:*

- а) обґрунтуванні ідей європейського комунізму;
- б) захисті ідеалів європейського лібералізму;
- в) відстоюванні ідеї слов'янської єдності;
- г) формулюванні ідейних засад українського варіанту романтичного націоналізму.

14. *Прихильники ідей взаємного зближення слов'ян у Харкові гуртувалися навколо:*

- а) Василя Каразіна;
- б) Михайла Максимовича;
- в) Ізмаїла Срезневського;
- г) Пантелеймона Куліша.

Література

Основна:

1. Фігурний Ю. Націєтворчий аспект діяльності КирилоМефодіївського товариства // Українознавство. Київ, 2016. № 4 (61). С. 162-173.
2. Єрмоленко І. Я. Теорія "суспільної правосвідомості" Б. О. Кістяківського та проблеми розбудови Української держави // Адвокат. Київ, 2008. № 11 (98). С. 44-48.
3. Артюх В. "Книга буття українського народу" М. Костомарова: сакральні виміри національної самосвідомості // Сіверянський літопис. Чернігів, 2000. № 5. С.132-135.
4. Ємець Т. Вплив М. Костомарова на формування поглядів В. Вернадського: українознавчий вимір // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. Київ, 2008. Вип. 12. С. 15-18.
5. Шляхтун П. П. Політологія (Історія та теорія політичної науки). К.: Либідь, 2012. 345 с.
6. Кирилюк Ф. М. Історія політології. Підручник для ВНЗ. К.: Знання України, 2001. 402 с.
7. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія: Навч. посібник. Львів і Світ, 2011. 356 с.
8. Політологія /за ред. О. В. Бабкіної і В. П. Горбатенка. К., 2014. 405 с.
9. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної думки. К., 2002. 234 с.
10. Тисяча років української суспільно-політичної думки [Текст] : у 9 т. / голова ред. кол., наук. ред. Т. Гунчак. К. : Дніпро, 2001.
11. Історія політичної думки України (від часів Київської Русі до 1991 року) [Текст] : прогр. курсу та метод. рек. / Чернів. нац. ун-т ім. Ю.

Федьковича ; [уклад. С. О. Добржанський]. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. 80 с.

12. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. К.: Парлам. вид-во, 2016. 704 с.

Допоміжна:

1. Яременко В. Тарас Шевченко та Кирило-Мифодіївське братство: долання стереотипів // Київська старовина. Київ, 2007. № 2. С. 59-77.
2. Полонська-Василенко Н. Історія України. К.: Либідь. Т.2. 648 с.
3. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. К.:Кобза 2001. 230 с.

Заняття 7-8 (4 год.)

ТЕМА: РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

Мета: визначити рівень засвоєння студентами знань з теми та рівень сформованості їхнього політичного мислення.

Основні поняття: народництво, громадівський соціалізм, типи українства, марксизм, національне державництво, конституціоналізм, громада, лібералізм, самоуправління, національна держава.

Питання

1. Політичні ідеї народництва.
2. Проблеми держави та бездержавності в концепціях громадівського соціалізму. Соціально-політичні погляди членів «Старої Київської Громади».
3. Соціально-політичні погляди Володимира Антоновича.
4. Політична програма М. Драгоманова: ідеї конституціоналізму, політичної волі, парламентаризму, федерації і децентралізації, місцевого самоврядування, національного самовизначення, права і свободи людини, співвідношення політики і моралі.
5. Політичні погляди О. Терлецького і С. Подолинського.
6. Політичні погляди І. Франка та їх еволюція.

✓ У політичній думці України ХІХ ст. майже безроздільно панував народницький напрям. Учені представники цього напрямку в своїх працях основну увагу приділяли аналізу подій, пов'язаних з життям трудових мас, в основному селянських, з особливим інтересом і симпатією відображали народні хвилювання, бунти, повстання. Вважали народні маси рушійним

чинником історії, а інтереси трудового народу критерієм історичної оцінки, вчені-народники разом з тим ігнорували питання державного будівництва українського народу, ототожнювали державні установи з визиском і насильством.

Джерелами національного відродження стали напівстихійні народницькі течії, політичні традиції, західноєвропейські філософські системи, романтизм.

Народницькі течії включали три напрямки: перший – українофільський, де домінував культурницький бік справи, другий напрям представляли ті, хто бачив можливість вирішення соціально-економічних проблем через Росію, третій – національного радикалізму.

Визначне місце в історії політичної думки України другої половини ХІХ ст. посідає творчість М. Драгоманова, який продовжив традиції Кирило-Мефодіївського товариства. Суть його програми політичної боротьби для українства полягала у тому, щоб домагатися політичних реформ, демократизації в рамках Росії та Австро-Угорщини. Він вважав, що національні права можуть бути досягнуті на ґрунті політичних свобод: чим більше політичних свобод, тим більше національних прав.

Одним із представників революційно-демократичної течії у політичній думці був І. Франко. Серед проблем, які ним розглядалися, були аграрна проблема, загальні принципи розв'язання селянського питання, робітнича, національна проблема.

І. Франко був соціалістом, але не виступав за диктатуру пролетаріату, акцентуючи увагу на загальнолюдських вартостях. Мислитель виступав за рівність усіх націй: вважав, що найкращим вирішенням національної проблеми було б утворення державних об'єднань змішаного (федеративно-конфедеративного) типу, що опиралися б на солідарність інтересів.

Методична порада:

Для більш якісного опрацювання і розуміння питань семінару потрібно зацентувати увагу на соціально-історичні умови розвитку Російської імперії після реформи 1861 р.; яким чином вони вплинули на розвиток політичної думки в Україні?

Завдання для самостійної роботи:

- Ознайомитися зі змістом праць І. Франка «Поза межами можливого» та «Що таке поступ?».
- Скласти короткі тези за наступними темами:
 - 1) Концепції народоправства і суверенності В. Антоновича.
 - 2) М. Драгоманов – фундатор ліберальної традиції у висвітленій політичній думці.
 - 3) Проекти С. Подолинського і Й. Терлецького на майбутнє України.

Методичні рекомендації:

- розкрити зміст поняття «народництво»;

- виокремити основні течії у народництві та їхній вплив на формування політичної думки;
- визначити зміст поняття «громадівський соціалізм» і соціалізм.

Тези – це стислі, лаконічно сформульовані основні положення доповіді, повідомлення тощо. Вони включають виклад основних думок праці від початку до кінця, а не лише її дослідницькі частини. У тезах однією-двома фразами обґрунтовують тему, викладають історію питання, методика дослідження та його результати. Окремі тези – це розгорнуті висновки.

Залежно від поширеності тез, їх поділяють на:

- **основні** – принципово важливі головні положення, що узагальнюють зміст джерела;
- **прості** – головні думки в змістовній частині тексту; до кожної основної тези можна дібрати кілька простих, що її розв'язують;
- **складні** – запис, що включає в себе як основні, так і прості тези.

Тези можуть бути **цитатними, вільними** (формулювання того, хто виконує тези), **комбінованими** (цитати і власні формулювання).

Етапи складання тез:

1. Після попереднього ознайомлення прочитайте текст вдруге.
2. Під час повторного читання розбивайте текст на змістовні частини, роблячи відповідні помітки олівцем; звертайте увагу на шрифтові виділення, це допоможе вам у роботі.
3. Осмислюючи кожний уривок, виділіть подумки в ньому найсуттєвіші положення. Рекомендуємо підкреслювати або виписувати головні думки даної частини тексту: це застереже від хибного висновку про сутність основної тези.
4. Сформулюйте власними словами або випишіть цитатою основні тези визначених частин. Виділяйте пропуском одну тезу від іншої – це полегшує подальшу роботу з ними.
5. Виконуючи складні тези, виписуйте побіжні думки (*прості тези*) так, щоб вони роз'яснювали, аргументували основні.

Інколи низку положень необхідно об'єднати не в порядку реальної послідовності у тексті, а в їх логічному зв'язку. Біля таких композиційно зміщених тез варто зазначити сторінки джерела (*навіть абзаци, а якщо потрібно, й окремі рядки*), де вони викладені.

Тести-тренінги

1. Згідно з громадівською ідеологією рушійною силою української історії є:
 - а) політична еліта;
 - б) дворяни та шляхта;
 - в) козаки й селяни;
 - г) усі відповіді правильні.
2. Течію «хлопоманів» або «українофілів» всередині громадівського руху очолив:
 - а) Володимир Антонович;

- б) Михайло Драгоманов;
 - в) Григорій Галаган;
 - г) усі відповіді правильні.
3. *Провідний напрям громадівського руху:*
- а) «ходіння в народ»;
 - б) культурницька діяльність;
 - в) пропагування соціалістичних ідей;
 - г) поширення революційних ідей.
4. *Згідно з ідеологією українського лібералізму, основу суспільства становить:*
- а) вільна людина;
 - б) громада;
 - в) національна держава;
 - г) нація.
5. *Відповідно до ідеології українського лібералізму Україна має бути:*
- а) національною державою;
 - б) правовою державою;
 - в) автономією у складі Російської Федерації;
 - г) усі відповіді правильні.
6. Михайло Драгоманов визнавав фактором прогресу українського суспільства:
- а) козацько-селянський рух;
 - б) іконізацію Тараса Шевченка;
 - в) розвиток науки й освіти;
 - г) усі відповіді правильні.
7. *Драгоманов розглядав суспільно-політичну культуру як:*
- а) частину моральних цінностей;
 - б) досконалу організацію всіх сфер життя соціуму;
 - в) духовну скарбницю народу;
 - г) усі відповіді правильні.
8. *Політичні переконання Драгоманова базувалися на ідеологічних цінностях:*
- а) комунізму;
 - б) соціалізму;
 - в) анархізму;
 - г) націоналізму.
9. *Михайло Драгоманов був переконаний у тому, що повноцінному існуванню політичної свободи заважає:*
- а) бюрократія;
 - б) централізм;
 - в) лібералізм;
 - г) націоналізм.
10. *На суспільно-політичні погляди Остапа Терлецького вагомий вплив мало вчення:*
- а) прудонізму;
 - б) позитивізму;
 - в) марксизму;

г) усі відповіді правильні.

11. *Державний ідеал, на думку Остапа Терлецького, — це:*

а) унітарний устрій;

б) федералізм;

в) конфедерація;

г) союз вільних спілок.

12. *Основою майбутньої Української держави, на переконання Івана Франка, мала стати:*

а) парламентська республіка;

б) анархічне утворення вільних спілок товаровиробників;

в) парламентська монархія;

г) федеративне утворення.

13. *Іван Франко був представником однієї з течій соціалізму:*

а) марксистської;

б) бакунівської;

в) громадівської;

г) соціал-демократичної.

14. *На світогляд Франка суттєвий мали вплив ідеї:*

а) Тараса Шевченка;

б) Карла Маркса;

в) Михайла Драгоманова;

г) Олександра Герцена.

15. *Реальна форма демократії, за Франком, — це:*

а) парламент;

б) народовладдя;

в) віче;

г) усі відповіді правильні.

16. *Оригінальна соціальна й моральна теорія митрополита Андрія Шептицького ґрунтувалася на цінностях:*

а) солідаризму;

б) соціалізму;

в) неотомізму;

г) марксизму.

17. *Досягнення суспільного консенсусу в Україні, на переконання митрополита Шептицького, мала засновуватися на:*

а) християнській моралі;

б) загальногуманістичних цінностях;

в) забезпеченні свободи людини;

г) усі відповіді правильні.

Література

Основна:

1. Павличко Д. Іван Франко – будівничий української державності. Кілька актуальних порад народові від Івана Франка // Слово Просвіти. Київ, 2016. 11–17 серп. (№ 32). С. 8-9.

2. Панфілова Т. Іван Франко про українську національну ідею та засоби її реалізації // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – Львів, 2007. № 4: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Мистецька освіта в культурній політиці держави ХХІ століття". С. 211-223.
3. Шляхтун П. П. Політологія (Історія та теорія політичної науки). К.: Либідь, 2012. 345 с.
4. Кирилюк Ф. М. Історія політології. Підручник для ВНЗ. К.: Знання України, 2001. 236 с.
5. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія: Навч. посібник. Львів і Світ, 2011. 456 с.
6. Політологія / за ред. О. В. Бабкіної і В. П. Горбатенка. К., 2014. 456 с.
7. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної думки. К., 2002. 230 с.
8. Тисяча років української суспільно-політичної думки [Текст] : у 9 т. / голова ред. кол., наук. ред. Т. Гунчак. К. : Дніпро, 2001.
9. Історія політичної думки України (від часів Київської Русі до 1991 року) [Текст] : прогр. курсу та метод. рек. / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича ; [уклад. С. О. Добржанський]. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. 80 с.
10. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. К.: Парлам. вид-во, 2016. 704 с.

Додаткова:

1. Драгоманов М. П. Вибране. Мій задум скласти очерк історії Цивілізації України. К., 1991. 137 с.
2. Тисяча років українській суспільно-політичній думці. К.: Дніпро, 2001. У 9-ти т.
3. Салтовський О. І. Концепції української державності. К.: ПАРАПАН, 2002. 504 с.
4. Драгоманов М. П. Пропаший час. Українці під московським царством; Чудацькі думки про українську національну справу; Шевченко, українофіли і соціалізм. Вибране. К.: Либідь, 1991. 688 с.
5. Франко І. Мислі о еволюції в історії людськості; На склоні віку; Поза межами можливого; Що таке поступ? // Франко І. Зібр. тв.: У 50 т. К., 1986. Т. 45.

Тексти (першоджерела):

1. Драгоманов М. П. Вибране. К.: Либідь, 1991. 688 с.
2. Драгоманов М. П. Вибрані праці у 3-х т. Т.1. Книга 2. Історія. Публіцистика. Політологія. К.: Знання України, 2007. 272 с.
3. Франко І. Я. Зібрання творів: В 50 т. / Редкол.: Є. П. Кирилюк (голова) та ін. К.: Наук. думка, 1976-1986. Т. 30. 719 с.; Т. 44. 768 с.; Т. 45. 574 с.

4. Костомаров М. Історія України в життєписах визначніших її діячів. Репрентне видання. К.: Україна, 1991. 493 с.
5. Костомаров Н. И. Руїна. М.: Чарли, 1995. 800 с.
6. Куліш П. О. Твори в двох томах. К.: Наукова думка, 1994. Т. I. 750 с.; Т. II. 766 с.
7. Митрополит Андрей Шептицький. Пастирські послання 1899-1914 рр. Т. 1. Львів: Видавничий відділ «Артос» Фундації «Андрей», 2007. 252 с.
8. Шевченко Т. Г. Кобзар. К.: Наукова думка, 1993. 512 с.

Заняття 9-10 (4 год.)

ТЕМА: ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ в першій половині ХХ ст.

Мета: перевірити опанування студентами ідейно-теоретичними засадами основних напрямів вітчизняної політичної думки ХХ сторіччя; з'ясувати рівень їхніх знань та вміння їх практично застосовувати.

Основні поняття: еволюція, демократія, народництво, компроміс, ідейна позиція, лібералізм і право, соціалістична держава, поліційна держава, колектократія, націонал-комунізм, комунізм, націонал-соціалізм, тоталітаризми, український тоталітаризм, колектократія, боротьбизм, хвильовизм, більшовизм, традиціоналізм, консерватизм, класи, стани, провідна верства, мілітарна монархія, клерикальна монархія, націократія, націоналізм, інтегральний націоналізм, соціал-демократизм, дисиденти,

Питання

1. Демократично-народницький напрям (М. Грушевський, Р. Лащенко). Еволюція політичних поглядів М. Грушевського після жовтня 1917 р. («Вільна Україна», «На порозі Нової України», «Подорож по Дніпру» тощо).
2. Вітчизняний лібералізм. Політична творчість Богдана Кістяківського (держава і/чи свобода?) та Михайла Туган-Барановського.
3. Комуністична та націонал-комуністична течії в політичній думці. В. Винниченко (колекторатія, «Відродження нації», «Заповіт борцям за визволення», «Щоденник»), С. Мазлах і В. Шахрай («До хвилі...»). Сутність політичних ярликів шумськізму і хвильовизму. Націонал-комунізм М. Скрипника.
4. Консервативна та традиціоналістсько-консервативна ідеологія:
 - 4.1. Традиціоналістський консерватизм В. Липинського. Проблеми: класів і станів, української державності, нації і міжнаціональних відносин у «Листах до братів-хліборобів».
 - 4.2. Суспільно-політичні погляди С. Шелухіна, С. Томашівського, В. Кучабського.
5. Політичні ідеали «Братства тарасівців» (Іван Липа, Борис Грінченко, Микола Міхновський).

6. Націоналістичний напрям у вітчизняній політичній думці: М. Міхновський («Самостійна Україна» та «Справа української інтелігенції в програмі УНП»), М. Сціборський («Націократія»), М. Донцов («Націоналізм», «Дух нашої давнини»), П. Полтава, Л. Ребет.

7. Соціал-демократичний напрям: С. Петлюра, Ю. Бачинський, М. Шаповал («Велика революція і українська визвольна програма»). Ю. Бачинський («Україна irredenta»).

✓ Слід відмітити, що на розвиток української політичної думки на переломі століть відбилися кризові процеси, що відбувалися в той час у суспільно-політичному, культурному житті Західної Європи та Росії. З огляду на це можна виділити декілька напрямів: демократично-народницький, консервативний, націонал-державницький, націоналістичний.

Представники демократично-народницького напрямку (М. Грушевський, Р. Лащенко, С. Шелухін) визнавали народ рушійною силою історичного процесу, відстоювали ідею федеративного устрою України, ідею державної автономії України в складі федеративної Росії чи інших федеративних союзів, надавали перевагу колективним фермам власності.

Теоретики українського консерватизму дотримувались різних поглядів стосовно майбутньої форми держави. В. Липинський обґрунтував концепцію трудової легітимної монархії, С. Томашівський – клерикальної монархії, а В. Кучабський – мілітарної монархії.

Представники національно-державницької ідеології обґрунтували принципи самовизначення нації в етнічних кордонах у формі національно-демократичної держави, допускали участь України у федеративних чи конфедеративних об'єднаннях як самостійної держави на підставі міжнародних угод, заклали розуміння політичної нації як синтезу ідеї психокультурної спорідненості людей, держави і території. Визначними представниками цього напрямку були юристи і політологи С. Дністрянський, В. Старосольський, О. Бочковський і С. Рудницький.

Перших два десятиріччя ХХ ст. стали одними за найдинамічніших в українській політичній історії. Спочатку революція 1905-1907 рр. призвела до величезного поживлення політичної діяльності, кардинально піднесла політичну свідомість. Революція в Росії започаткувала процеси відродження української державності, а Жовтнева революція прискорила соціальне і національне розмежування й поставила на порядок денний проблему альтернативного розвитку України. IV Універсал (січень 1918 р.) відновив українську державність.

Подальшими формами розвитку української державності стали Центральна Рада, Гетьманська держава, Директорія, що об'єдналася з ЗУНР (січень 1919 р.). Одночасно в Південно-Східній Україні зміцнювала свої позиції Українська Радянська Республіка, як федеративна частина Російської республіки. Спираючись на збройну допомогу Радянської Росії, частину пролетаріату та найбільше селянство, застосовуючи вміло тактику

компромісу і примусу, Радянська влада зуміла перемогти спочатку білогвардійців, а потім об'єднати сили Директорії з їх союзниками.

Українська політична думка цього періоду продовжувала активно розвиватись. З 1917 до 1933 року найповніше її репрезентував український націонал-комунізм. Терміном «націонал-комунізм» позначаються різні політичні течії і напрями, що об'єдналися на той час довкола ідеї «комуністичної перебудови суспільства» і повного національного визволення України та створення суверенної української держави.

Слід відмітити, що поява націонал-комунізму зумовлювалася двома обставинами: нерозривним зв'язком попереднього національного руху з соціалізмом і порушенням державних і національно-культурницьких прав України з боку більшовицької Росії.

Націонал-комуністи визнавали УРСР як українську національну державу, вірили в комунізм як прогресивний лад, у рамках якого можна реалізувати національно-державницький ідеал, нещадно критикували російський більшовизм як такий, що всіляко обмежує державні і культурні права українського народу.

Визначними представниками цього напрямку можна вважати М. Хвильового (який вбачав майбутнє України у відмежуванні від Росії, в орієнтації на європейську культуру, у подоланні малоросійства, українофільства і москвофільства), а також В. Винниченка, світогляд якого в еміграції еволюціонував у бік соціал-демократії.

З другої половини 20-х років політична більшовицька система, радянський режим авторитарної влади почав рухатись до тоталітаризму. У 30-ті роки в СРСР формується тоталітарне суспільство, суть якого полягала в олігархічному колективізмі. Характерними рисами його були всезагальність і тотальність, формувався він, використовуючи методи інтегративності, безальтернативності, добровільної примусовості. Саме таке суспільство й встановлювалось в Україні. Це призвело до зростання політизації суспільства, односторонності досліджень, уніфікації суспільнополітичних цілей та ідеалів.

Методичні поради:

Зверніть увагу на:

- створення українських партій: радикально-демократичної, селянського союзу, соціал-демократичної і народної. Основні цілі їх політичних програм.

- осмислення і спроби практичного втілення національно-державницької ідеї в революційну добу української історії (1917–1920 рр.) Українські політичні партії та їхні програми на початку ХХ ст. Чотири Універсали Української Центральної Ради. Конституція УЦР та її політико-правові ідеї.

- на основі опрацювання рекомендованої літератури визначить, які критерії покладені в основу різних соціально-політичних напрямів.

- обґрунтуйте історико-політичне та соціально-економічне підґрунтя для зародження і розвитку основних напрямів у вітчизняній політичній думці ХХ сторіччя.

Тести-тренінги

1. *Кому належить вислів: «Україна – для українців»:*

- а) С. Подолинському;
- б) Ю. Бачинському;
- в) Миколі Міхновському;
- г) Михайлові Грушевському.

2. *Ідеологія української національної-демократії відрізнялася від народницької тим, що визнавала:*

- а) народні маси рушійною силою прогресу;
- б) правову українську державу;
- в) демократичну українську державу;
- г) автократичну українську державу.

3. *Автором праці «Хто такі українці і чого вони хочуть» є:*

- а) Богдан Кістяківський;
- б) Микола Міхновський;
- в) В'ячеслав Липинський;
- г) Михайло Грушевський.

4. *Найкращою формою держави Михайло Грушевський вважав:*

- а) імперію;
- б) федерацію;
- в) конфедерацію;
- г) унітарну державу.

5. *Необхідність встановлення якого політичного режиму в Україні обґрунтував В'ячеслав Липинський:*

- а) демократичного;
- б) охлократичного;
- в) класократичного;
- г) тоталітарного.

6. *Як ставився Дмитро Донцов до фанатизму та аморальності в політиці:*

- а) негативно;
- б) позитивно;
- в) толерантно;
- г) байдуже.

7. *Ідею «національного солідаризму» обґрунтував:*

- а) Богдан Кістяківський;
- б) Михайло Грушевський;
- в) Микола Міхновський;
- г) Микола Сціборський.

8. *Ідеї «національного» комунізму викладено у праці:*

- а) «Хто такі українці і чого вони хочуть»;
- б) «Дух нашої давнини»;

- в) «До хвилі (Що діється на Україні і з Україною)»;
г) «Листи до братів-хліборобів».
9. *Найбільш видатним представником консервативного напрямку був:*
- а) Сергій Мазлах;
б) Михайло Туган-Барановський;
в) Ольгерд Бочковський;
г) В'ячеслав Липинський.
10. *Націонал-демократична концепція визнавала Україну як:*
- а) незалежну державу;
б) суб'єкт Балто-Чорноморської федерації;
в) суб'єкт будь-якого союзу за згодою парламенту;
г) автономію в складі Росії.
11. *Ідеологом «інтегрального націоналізму» був:*
- а) Василь Шахрай;
б) Микола Міхновський;
в) В'ячеслав Липинський;
г) Дмитро Донцов.
12. *Теорію «правової держави» обґрунтував:*
- а) Микола Сціборський;
б) Михайло Туган-Барановський;
в) Богдан Кістяківський;
г) Михайло Грушевський.
13. *Згідно з ідеологією українського лібералізму, Україна має бути:*
- а) національною державою;
б) правовою державою;
в) автономією у складі Російської федерації;
г) всі відповіді правильні.
14. *Концепцію українського консерватизму створив:*
- а) В'ячеслав Липинський;
б) Михайло Грушевський;
в) Степан Бандера;
г) Дмитро Донцов.
15. *Хто з українських консерваторів відстоював ідею національно-військової диктатури:*
- а) Микола Міхновський;
б) Степан Томашівський;
в) В'ячеслав Липинський;
г) Василь Кучабський.
16. *Хто з українських мислителів відстоював ідеологію, яка ґрунтувалася на принципах волюнтаризму й фанатизму:*
- а) Микола Міхновський;
б) Василь Кучабський;
в) Дмитро Донцов;
г) В'ячеслав Липинський.
17. *За Миколою Міхновським, право на громадянство в українській державі мали:*

- а) тільки українці;
- б) українці та представники етнічних груп;
- в) українці, а також представники етнічних груп шляхом натуралізації;
- г) усі відповіді правильні.

18. *Ідеологи націонал-комунізму розглядали Україну як:*

- а) незалежну національну державу;
- б) незалежну українську соціал-демократичну республіку;
- в) соціалістичну республіку у складі СРСР;
- г) всі відповіді правильні.

19. *Націонал-комуністи були незадоволені статусом України у складі СРСР тим, що вона не мала:*

- а) державного суверенітету;
- б) широких національно-культурних і політичних прав;
- в) права на приватну власність;
- г) права на самоврядування.

20. *Хто був автором гасла «Геть від Москви!»:*

- а) Микола Міхновський;
- б) Дмитро Донцов;
- в) Микола Хвильовий;
- г) Олександр Шумський.

21. *На переконання Миколи Хвильового, соціокультурним орієнтиром для України мала бути:*

- а) Росія;
- б) слов'янські країни;
- в) Європа;
- г) Америка.

22. *Олександр Шумський та Микола Скрипник належать до провідників «українізації», тому що вони:*

- а) очолювали Раднаркоми (уряди) УСРР;
- б) очолювали Раднаркоми (уряди) СРСР;
- в) очолювали наркомати освіти УСРР;
- г) були авторами цілісної програми культурних перетворень в Україні.

23. *Василь Старосольський – один із фундаторів:*

- а) Організації українських націоналістів;
- б) Українського націонал-демократичного об'єднання;
- в) Української соціал-демократичної партії;
- г) Української соціалістичної радикальної партії.

24. *За своїм «політичним характером» Володимир Винниченко був:*

- а) бунтарем;
- б) консерватором;
- в) конформістом;
- г) непослідовним.

25. *Політичні погляди В. Винниченка були:*

- а) консервативними;
- б) націоналістичними;

- в) комуністичними;
- г) соціалістичними.

26. Яким суспільно-політичним якостям людини Винниченко давав негативну характеристику:

- а) патріотизму;
- б) егоїзму;
- в) аполітичності;
- г) радикалізму.

Література

Основна:

1. Галкіна Ю. О. Проект "Самостійної України" Миколи Міхновського // Дні науки філософського факультету. Київ, 2015. Ч. 8. С. 118-120.
2. Гак А. Микола Міхновський // Універсум. Львів, 2009. № 5/6 (187/188). С. 37-39.
3. Гнатюк О. С. Політико-правові погляди Миколи Міхновського на здобуття державної незалежності України // Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції "Соборність України: правовий вимір". Київ, 2019. С. 222-225.
4. Білодід В. Д. В'ячеслав Липинський (1882–1931) ; шаблі світоглядно-політичної еволюції. До 120-річчя від дня народження // Практична філософія. Київ, 2013. № 1 (47). С. 208-220 ; № 2 (48). С. 147-155.
5. Бортніков В. Епістолярна спадщина В. К. Липинського: елітарно-консервативні засади українського державотворення // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2016. № 3/4 (83/84). С. 379-390.
6. Васильєва І. В. Ідеї української державності в творчості В. Липинського // Українська дипломатія в добу національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.): історія, проблеми, протиріччя: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю проголошення Акта Злуки Укр. Нар. Республіки і Західноукр. Нар. Республіки. Київ, 2019. С. 53-54.
7. Візник А. Е. Ідея українського монархізму в торах В'ячеслава Липинського // Дні науки філософського факультету. Київ, 2015. Ч. 8. С. 113-115.
8. Галушко К. Висока ціна нашої незалежності // Дзеркало тижня. Київ, 2017. 19 серп. (№ 30/31). С. 19.
9. Галушко К. Гетьманська ідеологія В. Липинського 1920– 1929 рр.: проблеми інтерпретації // II Міжнародна наукова конференція: "Гетьман Павло Скоропадський та Українська Держава 1918 року": наук. зб., присвячений 125-річчю від народження Гетьмана Скоропадського, та 80-річчю проголошення Української Держави 1918 року. Київ, 1998. С. 77-81.
10. Горелов М. Є. Місцевий патріотизм в державницькій теорії В. Липинського // Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень : збірник. Політологія і етнологія. Київ, 2001. Вип. 13: Схід і Захід України: проблеми єднання. С. 58-62.

11. Грибовська М. В. Еліта як суб'єкт державотворення в доктрині В'ячеслава Липинського // Гілея. Київ, 2017. Вип. 124 (№ 9). С. 131-134.
12. Данюк І. Народницькі та державницькі аспекти історичної концепції Михайла Грушевського в ракурсі історіографічних дискусій // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка Українознавство. Київ, 2001. Вип. 5. С. 59-63.
13. Пивовар С. Ф. До проблеми української державності в історико-політичній спадщині Михайла Грушевського // Вісник Черкаського державного університету ім. Богдана Хмельницького. Соціально-гуманітарні науки. Черкаси, 1998. Вип. 6. С. 8-13.
14. Пилипчук О. Г. Деякі особливості висвітлення проблеми української державності в історико-політичній спадщині М. Грушевського // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. Київ, 2001. Вип. 52: До 10-річчя проголошення незалежності України. С. 26-30.
15. Пиріг Р. Ідея федералізму в державницькій концепції Михайла Грушевського // Студії з архівної справи та документознавства / Український н.-д. інститут архівної справи та документознавства, Європейський університет. Київ, 2005. Т. 13. С. 188-192.
16. Салтовський О. І. Еволюція ідеї української державності в політичних поглядах М. Грушевського під впливом революції 1917-1920 рр. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка Філософія. Політологія. Київ, 2003. Вип. 59/61. С. 158-162.
17. Баранівський В. Ф. Філософські та суспільно-політичні погляди В. Винниченка, його роль у становленні української державності // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Київ, 2008. Т. 19. С. 150–162.
18. Юнак М. Й. Володимир Винниченко про роль зовнішньополітичних чинників в українському державотворенні // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. Київ, 2001. Вип. 19. С. 74-79.
19. Баган О. Вічний будитель нації: до 125-річчя від дня народження Дмитра Донцова // Дивослово. Київ, 2008. № 9. С. 56-59.
20. Іванишин В. Дмитро Донцов // Визвольний шлях. Київ, 2008. Кн. 3 (720). С. 5-12.
21. Іванишин П. Дмитро Донцов // Універсум. Львів, 2008. № 11/12. С. 45-48.
22. Квіт С. Дмитро Донцов: діалектика боротьби за незалежну державу // Дзеркало тижня. Київ, 2017. 11–17 лют. (№ 5). С. 15.
23. Колкутіна В. Ідея державності як концептуальна засада публіцистики Дмитра Донцова // Вісник Львівського університету / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Серія "Журналістика". Львів, 2019. Вип. 46. С. 12-17.
24. Корсунський С. А. Утопія і реальність державотворення у філософії Д. Донцова // Вісник Черкаського університету. Серія "Філософія". – Черкаси, 2005. Вип. 65. С. 73-78.

25. Краснодемський І. Й. Державотворчі ідеї в націоналістичній концепції Д. Донцова: українознавчий аспект // Держава у теорії і практиці українського націоналізму : матеріали VI Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (м. Івано-Франківськ, 26–27 черв. 2015 р.) / Ін-т політ. освіти ВО "Свобода" [та ін.]. Івано-Франківськ, 2015. С. 179-187.
26. Рафальський О. Еволюція політичних поглядів Д. Донцова у передреволюційний період // Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень. Політологія і етнологія. Київ, 2002. Вип. 21. С. 82-88.
27. Шамара С. О. Зовнішньополітичне становище України в 1918–1921 рр. і геополітична концепція Д. Донцова // Вісник Черкаського університету. Серія "Історичні науки". Черкаси, 2003. Вип. 50. С. 137-141.
28. Шліхта І. Деякі аспекти взаємин Дмитра Донцова з Організацією українських націоналістів // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. Київ, 2003. Вип. 65/66. С. 22-26.
29. Шліхта І. Постать Дмитра Донцова у працях українських учених // Українська біографістика. Київ, 2008. Вип. 4. С. 283-296.
30. Головченко В. Дмитро Дорошенко – історик і будівничий Української держави // Зовнішні справи. Київ, 2012. № 2. С. 50-53.
31. Шляхтун П. П. Політологія (Історія та теорія політичної науки). К.: Либідь, 2012. 345 с.
32. Кирилюк Ф. М. Історія політології. Підручник для ВНЗ. К.: Знання України, 2001. 402 с.
33. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія: Навч. посібник. Львів і Світ, 2011. 305 с.
34. Кухта Б. З історії української політичної думки. Навч. посібник. К.: Генеза, 1994.
35. Політологія /за ред. О. В. Бабкіної і В. П. Горбатенка. К., 2014. 345 с.
36. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної думки. К., 2002. 288 с.
37. Тисяча років української суспільно-політичної думки [Текст] : у 9 т. / голова ред. кол., наук. ред. Т. Гунчак. К. : Дніпро, 2001.
38. Історія політичної думки України (від часів Київської Русі до 1991 року) [Текст] : прогр. курсу та метод. рек. / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича ; [уклад. С. О. Добржанський]. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. 80 с.
39. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. К.: Парлам. вид-во, 2016. 704 с.

Допоміжна:

1. Винниченко В. Відродження нації. К., 1990. Ч.1-3.
2. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. К.: Криниця, 1991. 128 с.

3. Українська політична думка XIX ст. Хрестоматія. (О. Семків). Л., 1996. 609 с.
4. Борковський Р. Дмитро Донцов – духовний будівничий української національної держави // Фенікс : [журнал молодих : неперіод. вид. Товариства української студіюючої молоді ім. М. Міхновського] / [ТУСМ ім. М. Міхновського]. Мюнхен; Дітройт, 1955. Рік 4, зошит 6. С. 24-28.
5. Грабовський С., Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. К.: Генеза, 2003. 608 с.
6. Грушевський М. На порозі нової України. Казки і мрії. К., «Петро Барський», 1991. 120 с.
7. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. К.: Знання, 1991. 207.
8. Петлюра С. Статті. К.: Дніпро, 1993. 341 с.
9. Супрун Л. Атрибутивні актуалізатори донцовського концепту "державна" // Теле- та радіожурналістика: зб. наук. пр. / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2019. Вип. 18. С. 292-304.
10. Українська державність у XX столітті. К., 2001. 345 с.
11. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-т. Т.9. К., 2001. 356 с.

Тексти (першоджерела):

1. Грушевський М. С. Нарис історії українського народу. К.: Либідь, 1991. 400 с.
2. Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть? К.: Генеза, 1991. 240 с.
3. Донцов Д. Дух нашої давнини. Дрогобич: Видавництво «Відродження», 1991. 341 с.
4. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї / Д. Донцов. Вінниця, 1917 (репринт). К.: Тов-во «Знання», 1991. 48 с.
5. Кістяківський Б. О. Вибране / В. Ф. Жмир (ред.), Л. П. Депенчук (упоряд.). К.: Абрис, 1996. 512 с.
6. Липинський В. Історичні студії та монографії. Україна на переломі 1657-1659: Замітки до історії українського державного будівництва в XVII ст. К.: Дніпро, 1997. 320 с.
7. Липинський В. Твори. Архів. Студії. К.; Філадельфія: Книга, 1994. 285 с.
8. Міхновський М. І. Самостійна Україна. К.: Діокор, 2002. 80 с.

Заняття 11

ТЕМА: УКРАЇНЬСЬКА ПОЛІТИЧНА ДУМКА 40-60-Х РР. XX ст.

Мета: перевірити опанування студентами ідейно-теоретичними засадами основних напрямів вітчизняної політичної думки XX сторіччя; з'ясувати рівень їхніх знань та вміння їх практично застосовувати.

Основні поняття: непідцензурна думка, самвидав, тоталітаризм радянський і германський, політичні партії, політичний плюралізм, марксистський підхід, вихід зі складу СРСР, конституція.

Питання

1. Розвиток української політичної думки в радянський період.
2. Ставлення до сталінського тоталітаризму. Політична думка в умовах підпілля.
3. Феномен дисидентського руху 60-х років ХХ ст. в СРСР. Соціальний склад і форми державного протесту українських дисидентів (політичні організації та невеликі групи, самвидав, акції протесту).
4. Суспільно-політичні погляди українських дисидентів-шістдесятників (І. Дзюба, В. Чорновіл, В. Мороз, В. Стус, П. Григоренко, Л. Лук'яненко тощо).

Методичні поради:

Знайдіть відповідь на питання:

- Специфіка формування політичної думки в умовах хрущовської відлиги;
 - Ставлення української інтелігенції до сталінського тоталітаризму.
 - Чи можливо було сподіватися на мирний вихід із складу СРСР?
- Обґрунтуйте свою думку.

Тести-тренінги

1. *Хто перший зробив опис репресивної машини українського КДБ:*
 - а) В'ячеслав Чорновіл;
 - б) Левко Лук'яненко;
 - в) Олександр Солженіцин;
 - г) Валентин Мороз.
2. *Хто є автором праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?»:*
 - а) Валентин Мороз;
 - б) Іван Дзюба;
 - в) Євген Сверстюк;
 - г) Василь Стус.
3. *Яку загальну назву мали праці українських дисидентів:*
 - а) самвидав;
 - б) альманах;
 - в) довідник;
 - г) огляд.

Література

Основна:

1. Петров В. П. Українська інтелігенція – жертва більшовицького терору // Слово і час. Київ, 2010. № 10 (598). С. 79-100.
2. Євсєєва Г. Розвиток української національної ідеї та її мовної складової в радянську добу // Актуальні проблеми державного управління. Дніпропетровськ, 2008. Вип. 1 (31). С. 59-67
3. Шляхтун П. П. Політологія (Історія та теорія політичної науки). К.: Либідь, 2012. 345 с.
4. Кирилюк Ф. М. Історія політології. Підручник для ВНЗ. К.: Знання України, 2001. 402 с.
5. Політологія. Підручник / За ред. Кремень В. Г., Горлача М. І./ Харків, 2011. 562 с.
6. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія: Навч. посібник. Львів і Світ, 2011. 378 с.
7. Кухта Б. З історії української політичної думки. Навч. посібник. К.: Генеза, 1994.
8. Політологія / за ред. О. В. Бабкіної і В. П. Горбатенка/. К., 2014. 405 с.
9. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної думки. К., 2002. 288 с.
10. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса. К.: Парлам. вид-во, 2016. 704 с.

Допоміжна:

1. Бондаренко О. В. Українське шістдесятництво як суспільно-естетичне явище // Питання літературознавства: наук. зб. Чернівці, 1998. Вип. 5. С. 131-139.
2. Дубовик С. О. До питання вивчення життя і творчості діячів українського дисидентського руху (на підставі особового фонду художниці Алли Горської у ЦДАМЛМ України) // Архіви України. Київ, 2018. № 4 (315). С. 83-90.
3. Мезіна С. С. Українське "шістдесятництво" у контексті національного відродження ХХ століття // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: зб. наук. пр. / М-во культури України, Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв [та ін.]. Київ, 2016. Вип. 37. С. 36-46.
4. Побережець Г. С. Суспільно-політичні ідеї В. М. Чорновола // Інтелігенція і влада : зб. наук. пр. Серія: Історія. Одеса, 2019. Вип. 41. С. 130-135.
5. Федик Л. Б. Дисидентський рух як форма протидії державним та партійним органам радянської влади в 60–80-х рр. ХХ ст.: історико-правовий

аспект // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія "Право". Івано-Франківськ, 2017. Вип. 4 (16). С. 49-56.

6. Гунчак Т. Україна. Перша половина ХХ ст.: Нариси політичної історії. К.: Либідь, 1993. 387 с.

7. Політологічний енциклопедичний словник. К.: Генеза, 1997, 2005. 1009 с.

Тексти (першоджерела):

1. Інтернаціоналізм чи русифікація? / Іван Дзюба. 2-е вид., допов. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2010. 330 с.

2. Конституція Української Гетьманської Держави. Львів: Право; К.: [б.в.], 1997. 159 с.

3. Конституційні акти України 1917-1920. Невідомі конституції України. К., 1992. 566 с.

4. Стус В. Зібрання творів: у 12 т. / НАН України, Ін-т л-ри. ім. Т.Шевченка К.: Київська Русь: Факт, 2007. (Бібліотека журналу «Київська Русь»).

5. Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті: Документи і матеріали. Торонто; Балтимор. Сучасність, 1983. 209 с.

6. Хвильовий М. Новели; Оповідання; Повість про санаторійну зону; Вальдшнепи: Роман; Поетичні твори; Памфлети / НАН України; [Редкол.: Дзевєрін І. О. (голова) та ін.; Вступ. ст., упоряд. Агєєвой В. П.; Ред. Жулинський М. Г.] К.: Наук. думка, 1995. 814 с.

Заняття 12

ТЕМА: УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ДУМКА В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Мета: перевірити опанування студентами ідейно-теоретичними засадами основних напрямів вітчизняної політичної думки кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя; з'ясувати рівень їхніх знань та вміння їх практично застосовувати.

Основні поняття: посттоталітаризм, постколоніалізм, пострадянський і посткомуністичний політичний простір, неототалітаризм, неопатримоніалізм, геноцид, лінгвоцид, етноцид, національна ідея, гібридна війна, суб'єкт і об'єкт політики.

Питання

1. Особливості та специфіка тематики політичної думки в умовах проголошення незалежності України.
2. Виокремлення провідних напрямів історико-політологічного аналізу формування української державності (к. ХХ – п. ХХІ ст.).
3. Спроби концептуалізації фаз збереження держави в умовах «гібридної війни».
4. Розвиток української зарубіжної політичної думки.

Методичні поради:

Знайдіть відповідь на питання:

- Чи можливо було сподіватися на мирний вихід із складу СРСР? Обґрунтуйте свою думку.
- Проаналізуйте варіанти збереження державності України у мовах російської агресії та гібридної війни.
- Чим відрізняється розвиток та концептуалізація української політичної думки закордоном і в Україні?

Література

Основна:

1. Вонсович С. Г. Дискурс тоталітаризму: політологічний аспект. К., 2006. 200 с.
2. Вонсович С. Г. Політична транзитологія. Історія, методологія. К., 2014. 384 с.
3. Кутуєв П. Концепції розвитку та модернізації в соціологічному дискурсі: еволюція дослідницьких програм. К., 2005. 500с.
4. Кирилюк Ф. Неопатримоніалізм: Історія, теорія, практика. К., 2014. 553 с.
5. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса. К.: Парлам. вид-во, 2016. 704 с.

Допоміжна:

1. Здобуття незалежності України. 1991: історія проголошення, документи, свідчення: у 2 т. Т. 1 / Асоціація народних депутатів України ; [редрада: О. Барабаш, Я. Зайко, І. Бойко та ін. ; фото: О. Хилюк, О. Клименко, С. Ковальчук та ін.]. Житомир : Рута, 2011. 751 с.
2. Капсамун І. Непомічена спроба справжньої революції... // День. Київ, 2020. 18-19 груд. (№ 240/241). С. 4-5.
3. Кульчицький С. Від Революції розпаду до Революції Гідності... / С. Кульчицький // День. Київ, 2019. 1-2 листоп. (№ 200/201). С. 20; 8-9 листоп. (№ 205/206). С. 21; 15-16 листоп. (№ 210/211). С. 20.

4. Україна: політичні стратегії модернізації. К., 2011. 328с.
5. Віннічук О. В. Особливості прояву політичного лобізму в Україні / Політологічні студії. Вип. 3. 2013. С.21-28.
6. Вонсович С. Г. Трансформації політичного режиму в Україні в контексті політичного транзиту / Політологічні студії. Вип. 3. 2013. С.72-81.
7. Корнієвський О. А. Шляхи формування соціально-правової держави / Політологічні студії. Вип. 5. 2016. С.48-56
8. Вонсович Г. Б. Посттоталітаризм як об'єкт політичної теорії: основні підходи / Політологічні студії. Вип. 5. 2016. С.78-90.
9. Розумний М. М. Громадянське суспільство як предмет політичної науки в Україні / Політологічні студії. Вип.5. 2016. С.105-115.
10. Романюк О. І. Ліберальна демократія: необхідність парадигмального оновлення / Політологічні студії. Вип. 5. 2016. С.117-125.

САМОСТІЙНА РОБОТА ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Обсяг самостійної роботи студентів передбачений навчальними планами і складає приблизно від 1/3 до 2/3 загального обсягу годин, які виділені на вивчення відповідної навчальної дисципліни. Відповідно, курс “Історія політичної думки в Україні” передбачає на стаціонарі 48 годин аудиторних занять (24 лекцій і 24 практичних) і 102 години самостійної роботи.

Організація самостійної роботи студентів – справа індивідуальна, яка залежить насамперед від рівня підготовки та загального рівня розвитку конкретного студента, його особистих якостей і бажання оволодіти фахом, а також від вимогливості викладача та можливостей доступу до відповідних джерел інформації.

У першу чергу самостійна робота студентів передбачає підготовку до семінарських і практичних занять, а також заліку; роботу над питаннями, що виносяться на самостійне ознайомлення; опрацювання рекомендованої літератури; підготовку реферату, доповіді чи повідомлення.

Самостійна робота є основним способом оволодіння учнем матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час, але її зміст визначається робочою програмою, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

До самостійної роботи студентів належать такі види робіт, які вони виконують під час підготовки до всіх аудиторних занять, у процесі підготовки домашніх або аудиторних завдань, навчально-наукової або науково-дослідної діяльності незалежно від того, чи проводиться вона без участі або за умов консультування викладачем поза розкладом або за розкладом, що регламентує самопідготовку.

З дисципліни «Історія політичної думки України» рекомендуються такі види самостійної роботи:

- самостійне вивчення й поглиблене опрацювання певних розділів дисципліни та її окремих питань;
- вивчення матеріалу лекцій за конспектом, рекомендованими підручниками і спеціальною літературою;
- пошук та вивчення додаткової літератури;
- кодування інформації (складання схем, таблиць);
- виступ з повідомленнями на семінарських заняттях;
- написання рефератів, доповідей, оглядів, звітів;
- проведення самостійних або групових психологічних досліджень;
- виконання вправ, розв'язання задач, тестів, кросвордів;
- виконання письмових контрольних робіт;
- підготовка доповідей на студентських наукових конференціях та студентських олімпіадах.

Під час самостійної роботи студент повинен опрацювати спеціальну термінологію, з якою ознайомлюється під час вивчення відповідних тем дисципліни. Однак репродуктивна самостійна робота не може бути достатньо

ефективною під час формування самостійності як професійної якості особистості. Необхідне не лише вміння працювати без сторонньої допомоги, а й здатність розв'язувати цілісні задачі, що містять всі компоненти діяльності людини:

- усвідомлення і формування проблем і завдань;
- визначення цілей і складання плану вирішення;
- аналіз, прогнозування і прийняття рішення, його практичну реалізацію;
- контроль і оцінку процесу та результатів діяльності;
- постановку нових цілей і завдань.

Основним видом самостійної роботи студента є робота з науковою літературою. Для більш ефективного засвоєння матеріалу варто реалізувати ряд вимог:

- систематичність;
- свідоме засвоєння матеріалу;
- розуміння прочитаного (розуміння змісту, понять, термінів і положень);
- розуміння написаного;
- критичне ставлення до написаного.

Серед прийомів, які варто використовувати при роботі з науковою літературою підкреслимо наступні:

- перегляд літератури (титального аркушу і змісту);
- складання плану книги, виокремлення переліку тих питань які у ній розглядаються;
- складання тез (стисле викладення матеріалу частини книги);
- оформлення конспекту.

Формами контролю самостійної роботи студента виступають: колоквіуми, індивідуальні та групові співбесіди, тестовий контроль, контрольна робота.

Оцінювання самостійної роботи студента включає оцінки за виконання завдань, передбачених у навчально-методичному комплексі для змістового модуля, що контролюється.

Перелік питань для самостійної роботи студентів

1. Політична думка Київської Русі.
2. Ідея єдності Руської землі в «Слово о полку Ігоревім».
3. Суспільно-політичні погляди Ю.Дрогобича.
4. Суспільно-політичні погляди С.Оріховського.
5. «Апокрисис» Х.Філалета – важлива пам'ятка української політичної думки кінця XVI – початку XVII ст.
6. Суспільно-політичні погляди І.Вишенського.
7. Суспільно-політичні погляди прихильників і противників Берестейської унії 1596р.

8. Українська політична думка часів Хмельниччини та Руїни.
9. Питання державно-правового устрою України в «Бендерській конституції» П.Орлика.
10. Суспільно-політичні погляди Ф.Прокоповича.
11. Суспільно-політичні погляди С.Яворського.
12. Суспільно-політичні погляди С.Климовського.
13. Суспільно-політичні погляди Я.Козельського.
14. Суспільно-політичні погляди Г.Сковороди.
15. «Історія Русів» – пам'ятка української політичної думки кінця XVIII – XIX ст.
16. Соціально-історичні умови розвитку політичної думки на українських землях в першій половині XIXст.
17. Кирило-Мефодіївське товариство про державний устрій.
18. Суспільно-політичні погляди М.Костомарова.
19. Суспільно-політичні погляди П.Куліша.
20. Суспільно-політичні погляди Т.Шевченка.
21. Суспільно-політичні погляди членів «Старої Київської Громади».
22. Суспільно-політичні погляди Володимира Антоновича.
23. Суспільно-політичні погляди громадсько-культурного об'єднання «Руська трійця».
24. Суспільно-політичні погляди М.Драгоманова.
25. М.Драгоманов «Переднє слово до «Громади»».
26. Суспільно-політичні погляди І.Франка та їх еволюція.
27. І.Франко «Поза межами можливого».
28. І.Франко «Що таке поступ?».
29. Внесок Сергія Подолинського в поширення української політичної думки.
30. Революційно-демократичні переконання Остапа Терлецького.
31. Суспільно-політичні погляди М.Грушевського.
32. М.Грушевський «Вільна Україна».
33. М.Грушевський «На порозі Нової України».
34. Суспільно-політичні погляди С.Шелухіна.
35. Суспільно-політичні погляди С.Томашівського
36. Суспільно-політичні погляди В.Липинського.
37. Проблема класів і станів в «Листах до братів хліборобів» В.Липинського.
38. Проблема української державності в «Листах до братів хліборобів» В.Липинського.
39. Проблема нації і міжнаціональних відносин в «Листах до братів хліборобів» В.Липинського.
40. Суспільно-політичні погляди М.Міхновського.
41. М.Міхновський «Самостійна Україна».
42. М.Міхновський «Справа української інтелігенції в програмі УНП».
43. Політичні ідеали «Братства тарасівців» (Іван Липа, Борис Грінченко, Микола Міхновський).
44. Д.Донцов «Націоналізм».

45. Д.Донцов «Дух нашої давнини».
46. М.Сціборський «Націократія».
47. В.Старосольський «Теорія нації».
48. Ю.Бачинський «Україна irredenta».
49. О.І.Бочковський «Вступ до націології».
50. Ю.Липа «Призначення України».
51. Т.Зіньківський «Молода Україна, її становище і шлях».
52. С.Дністрянський «Загальна наука права і політики».
53. Суспільно-політичні погляди П.Полтави.
54. Суспільно-політичні погляди Л.Цегельського.
55. Роль і значення «Слово перестороги» В.Подолінського – для української політичної думки середини ХІХ ст.
56. М.Шаповал «Велика революція і українська визвольна програма».
57. Ідеологічні засади політичної боротьби ОУН-УПА (Євген Коновалець, Степан Бандера, Андрій Мельник).
58. Націонал-комунізм М.Хвильового.
59. В.Винниченко «Відродження нації».
60. В.Винниченко «Заповіт борцям за визволення».
61. Націонал-комунізм М.Скрипника.
62. Політичні погляди представників дисидентського руху в Україні.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ВИКОНАННЯ РЕФЕРАТИВ І ПРЕЗЕНТАЦІЙ

Мета: надати можливість студенту застосувати свої навички на практиці та удосконалити теоретичні знання.

Реферат – це короткий виклад певної наукової або навчальної проблеми в письмовому або усному вигляді. Реферат, як правило, готується на основі аналізу декількох джерел інформації, зміст яких вільно та компактно викладається в доступній для розуміння науковій формі.

Реферат повинен носити характер самостійного дослідження або аналізу запропонованих джерел і літератури. Текст реферату слід структурувати, тобто виокремити розділи (підрозділи, параграфи тощо). В ньому подається аналіз опрацьованих джерел і літератури та пропонується власна інтерпретація висновків і фактів, в тому числі й тих, з якими студент ознайомився в ході підготовки реферату.

Підготовлений у письмовому вигляді реферат оформлюється на окремих аркушах паперу формату А4 (210×297 мм), відповідно з планом, розробленим студентом самостійно. Сторінки реферату, починаючи з другої,

нумеруються. Перша сторінка – титульна, на другій міститься план реферату, на останній (останніх) – список використаних джерел і літератури. Якщо є потреба в додатках, то вони розташовуються після списку джерел і літератури. Обсяг реферату становить не менше 7 – 12 сторінок.

За бажанням студент замість письмового реферату може підготувати публічний виступ на відповідну тему перед студентами групи на практичному занятті. Тривалість такого виступу не повинна перевищувати 10 – 12 хвилин. Вимоги до змісту виступу такі ж самі, як і до письмового реферату.

При виборі теми реферату (доповіді, повідомлення) можуть бути враховані наукові інтереси студентів. Студент може запропонувати власну тему реферату, яка для нього становить більший інтерес із практичних і теоретичних міркувань. Ця тема повинна бути погоджена з викладачем.

Презентація є одним із видів ІНДЗ студентів під час вивчення навчального курсу. Основне завдання презентації полягає у демонстрації найбільш важливих моментів теми, обраної для ІНДЗ, подачі матеріалу у наочній та доступній формі, що полегшує його розуміння та запам'ятовування.

Вимоги до змісту мультимедійної презентації:

- відповідність змісту презентації цілям та завданням ІНДЗ;
- дотримання прийнятих правил орфографії, пунктуації, скорочень і правил оформлення тексту;
- відсутність фактичних помилок, достовірність представленої інформації;
- лаконічність тексту на слайді;
- завершеність (зміст кожної частини текстової інформації логічно завершено);
- об'єднання семантично пов'язаних інформаційних елементів у групи;
- стислість і лаконічність викладу, максимальна інформативність тексту;
- розташування інформації на слайді (переважно горизонтальне розташування інформації; найбільш важлива інформація повинна розташовуватися в центрі, бажано формувати текст по ширині);
- наявність не більше одного логічного наголосу.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ І ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Предмет і методологічні проблеми вивчення історії політичної думки в Україні.
2. Роль навчальної дисципліни “Історія політичної думки в Україні” в системі підготовки фахівця в галузі політології.
3. Проблема періодизації історії політичної думки в Україні.

4. Основні напрями і проблематика досліджень наукових центрів і університетів української еміграції.
5. Характер досліджень спадщини українських мислителів сучасних наукових шкіл, науково-дослідних інститутів в Україні.
6. Політична наука в сучасній Україні, її суспільно-політичне значення і головні тенденції розвитку.
7. Проблеми і перспективи становлення політології як навчальної дисципліни.
8. Болонський процес і зміна характеру вивчення політології в Україні.
9. Зміст і особливості формування субдисциплін політичної науки в Україні.
10. Загальна характеристика політичної думки Київської Русі.
11. Політичні ідеї в “Слові про закон і благодать” митрополита Іларіона.
12. Політична програма Володимира Мономаха.
13. Політико-правові погляди Даніїла Заточника.
14. Проблеми державності в політичній думці Княжої доби.
15. Формування політичних ідей за умов українського культурно-національного Відродження.
16. Ю. Котермак-Дрогобич як представник української гуманістичної думки епохи європейського Відродження.
17. С. Оріховський та його погляди на проблеми побудови ідеальної держави.
18. Суспільно-політична проблематика в творах І. Вишенського.
19. Христофор Філалет як представник пізнього Відродження в Україні. Острозька школа.
20. Програмний зміст і суспільно-політична діяльність українських церковних братств та їх вплив на зростання національної свідомості українського народу.
21. Система суспільно-політичних поглядів Г. Сковороди.
22. Києво-Могилянська академія та основні ідеї її представників.
23. П. Могила та його роль у виробленні ідеї незалежної держави.
24. Гадяцькі угоди як важливий етап у вітчизняному державотворчому процесі XVII ст.
25. Конституція П. Орлика та її політичне значення для української політико-правової думки.
26. Проблема самовизначення українського народу в творі “Історія Русів”.
27. Історія виникнення та ідеологічні засади діяльності Кирило-Мефодіївського товариства.
28. Політична доктрина М. Костомарова.
29. Основні ідеї і погляди представників Кирило-Мефодіївського товариства (М. Гулак, О. Навроцький, П. Куліш, Г. Андрузький).
30. Т. Шевченко як представник “радикального крила” Кирило-Мефодіївського товариства.

31. Соціально-політичний ідеал у творчості М. Драгоманова.
32. Проблема федералізму у трактуванні М. Драгоманова.
33. Позиції М. Драгоманова щодо націоналізму як ідеї та політичного руху.
34. Основні ідеї конституційного проекту М. Драгоманова “Вольный Союз – Вільна Спілка”.
35. Проблема політичних прав і свобод громадян у творчості М. Драгоманова.
36. Політичні ідеї українського руху в Галичині в другій половині XIX ст.
37. “Руська трійця” – каталізатор розвитку українських патріотичних почуттів галицької молоді XIX ст.
38. Головна Руська Рада – перша політична організація галицьких українців.
39. Суспільно-політичні погляди Ю. Бачинського.
40. І. Франко – видатний діяч українського руху в Галичині кінця XIX – початку XX ст.
41. Митрополит Андрей Шептицький – духовний будівничий української нації.

РОЗДІЛ II

КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Оцінювання навчальної роботи здійснюється за 100-бальною шкалою з переведенням підсумкової оцінки в національну шкалу і шкалу ECTS.

Оцінювання на семінарських заняттях здійснюється по 12-ті бальній системі за такими критеріями:

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах (за 12- бальною шкалою)	<i>Критерії оцінювання</i>
Початковий (понятійний)	1	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термів, фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді «так» чи «ні».
	2	Студент мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні «так» чи «ні»; може самостійно знайти в підручнику відповідь.
	3	Студент намагається аналізувати програмовий матеріал на основі елементарних знань і навичок, робить спроби виконання вправ, дій репродуктивного характеру.
Середній (репродуктивний)	4	Студент володіє початковими знаннями, знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його, провести за зразком розрахунки; слабо орієнтується у поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі.
	5	Студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє сутність навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацювати частину навчального матеріалу; робить прості розрахунки за алгоритмом, але висновки не логічні, не послідовні.

	6	Студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати події, ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час розв'язування розрахункових завдань за алгоритмом, користуватися додатковими джерелами.
Достатній (алгоритмічно дієвий)	7	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими теоріями і фактами, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; за допомогою викладача може скласти план реферату, виконати його і правильно оформити; самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовувати термінологію; скласти таблиці, схеми.
	8	Знання студента досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і обґрунтувати його положення.
	9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить поняття, категорії, нормативні документи; формулює закони; може самостійно опрацьовувати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички.

<p>Високий (творчо-професійний)</p>	<p>10</p>	<p>Студент володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та суперечності різних процесів; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні тенденції, факти, явища, процеси; самостійно визначає мету власної діяльності розв'язує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання, аналізуючи різні явища, процеси.</p>
	<p>11</p>	<p>Студент володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності; оцінювати різноманітні явища, процеси; займає активну життєву позицію.</p>
	<p>12</p>	<p>Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.</p>

**Таблиця відповідності шкал оцінок якості
засвоєння навчального матеріалу**

Національна шкала	Шкала ECTS
5 – відмінно (90-100 балів)	A
4 – дуже добре (82-89 балів)	B
4 – добре (75-81 бал)	C
3 – задовільно (67-74 бали)	D
3 – достатньо (60-66 балів)	E
2 – незадовільно (35-59 балів)	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
Незадовільно (1-34 бали)	F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)
Зараховано (60-100 балів)	
Не зараховано (1-59 балів)	

**Критерії та норми оцінювання знань, умінь і навичок студентів
з навчальної дисципліни**

При оцінюванні рівня знань студента аналізу підлягають:

- характеристики відповіді: цілісність, повнота, логічність, обґрунтованість, правильність;
- якість знань (ступінь засвоєння фактичного матеріалу): осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність;
- ступінь сформованості вміння поєднувати теорію і практику під час розгляду ситуацій, практичних задач, в процесі політичної комунікації і соціалізації;
- рівень володіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки з проблем, що розглядаються;
- досвід творчої діяльності: вміння виявляти проблеми, розв'язувати їх, формувати гіпотези;
- самостійна робота: робота з навчально-методичною, науковою, допоміжною вітчизняною та зарубіжною літературою з питань, що розглядаються, вміння добувати інформацію з різноманітних джерел (нормативні, програмові; нормативні, преса), робота з комп'ютерною технікою, системою Internet.

Дані критерії є підставою для оцінювання рівня знань, умінь і навичок студентів за чотирибальною системою: незадовільно, задовільно, добре, відмінно.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ за змістовими модулями:

Поточний і модульний контроль (80 балів)		ІНДЗ (20 балів)	Підсумок (100 балів)
Змістовий модуль 1 (40 балів)	Змістовий модуль 2 (40 балів)	20 балів	100 балів

РОЗДІЛ III ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Завдання з навчальної дисципліни «Історія політичної думки України» укладено для перевірки залишкових знань студентів.

Мета контролю навчальних досягнень студентів – перевірка рівня знань, умінь та навичок з наступних тем початкової дисципліни:

1. Теоретико-методологічні засади дослідження історії політичної думки в Україні.
2. Розвиток політичних поглядів доби Давньоруської держави київського періоду.
3. Генеза української політичної думки у XV – XVII ст.
4. Розвиток політичної думки козацько-гетьманської доби.
5. Політичні вчення просвітництва в Україні XVIII ст.
6. Українська політична думка п. п. XIX ст.
7. Розвиток політичної думки в Україні в другій пол. XIX ст.
8. Основні напрямки розвитку політичної думки в Україні у п. п. XX ст.
9. Українська політична думка 40-60-х рр. XX ст.
10. Українська політична думка в к. XX – початку XXI ст.
11. Розвиток української політичної думки на еміграції.

Завдання розроблено відповідно до робочої навчальної програми дисципліни.

Загальна тривалість роботи студентів визначається з розрахунку: 45 хв.

Оцінювання виконання студентом тестових завдань здійснюється відповідно до таблиці:

Кількість балів за правильні відповіді	Оцінка
90-100	«відмінно»
75-89	«добре»
60-74	«задовільно»
Менше ніж 60	«незадовільно»

Кожне питання оцінюється 2 балами.

Змістовий модуль 1

Зародження, генеза і особливості вітчизняної політичної думки Київської Русі, литовсько-польської доби та гетьманщини

1. Яка ідея була пріоритетною для політичної думки Київської Русі:

- а) ідея досконалого державного устрою;
- б) ідея справедливого династичного правителя (князя);
- в) ідея приватної власності;
- г) ідея справедливого правового порядку;

2. *Легітимність влади в політичній думці Київської Русі здебільшого ґрунтувалася на:*

- а) обранні князя вічем;
- б) династичності й богообраності князя;
- в) етнонаціональному походженні князя;
- г) довірі до всіх інститутів державної влади.

3. *Основу концепції митрополита Іларіона становила ідея:*

- а) верховенства церковної влади;
- б) верховенства князівської влади;
- в) верховенства права;
- г) усі відповіді правильні.

4. *Київська Русь пізнього періоду відставала від Європи:*

- а) в освіті;
- б) наявності вільних територій;
- в) досконалості державного апарату;
- г) усі відповіді правильні.

5. *Відповідно до положень «Руської правди» Ярослава Мудрого функція верховного суду належала:*

- а) церковним судам;
- б) боярській думі;
- в) Великому князеві;
- г) усі відповіді правильні.

6. *За «Руською правдою» Ярослава Мудрого право на спадок мали:*

- а) тільки чоловіки;
- б) тільки жінки;
- в) чоловіки та жінки виключно знатного походження;
- г) усі відповіді правильні.

7. *Хто з Великих князів є автором твору «Повчання дітям»:*

- а) Володимир Великий;
- б) Володимир Мономах;
- в) Ярослав Мудрий;
- г) Юрій Долгорукий.

8. *Ідеї «Повчання дітям» у своєму патерналістському спрямуванні певним чином схожі з політико-етичною концепцією:*

- а) Конфуція;
- б) Платона;
- в) Аристотеля;
- г) Сенеки.

9. *Провідна ідея літописів XII ст.:*

- а) зміцнення влади духовенства;
- б) поділ влади між Великим князем і віче;
- в) єдність Руських земель;
- г) самостійність удільних князівств.

10. *Кого засуджує автор «Слово о полку Ігоревім»:*

- а) церковників;
- б) київського князя;

- в) галицьких і володимиро-суздальських князів;
- г) усі відповіді правильні.

11. Руська мова була державною в часи:

- а) Великого князівства Литовського;
- б) Польського королівства;
- в) Речі Посполитої;
- г) усі відповіді правильні.

12. Юрій Котермак (Дрогобич) був ректором:

- а) Оксфордського університету;
- б) Сорбонни;
- в) Болонського університету;
- г) Краківського університету.

13. Однією з провідних ідей Юрія Котермака (Дрогобича) була:

- а) необхідність зміцнення королівської влади;
- б) можливість народного повстання проти тиранічної влади;
- в) важливість домінування влади церкви над державою;
- г) усі відповіді правильні.

14. Богословська полеміка в Україні у XVI ст. велася між:

- а) католиками й греко-католиками;
- б) католиками й православними;
- в) католиками й протестантами;
- г) усі відповіді правильні.

15. Станіслав Оріховський-Роксолан є автором твору:

- а) «Про єдність Церкви Божої під одним пастирем»;
- б) «Настанови польському королеві Сигізмунду Августу»;
- в) «Про єдність церкви Божої»;
- г) «Прогностична оцінка поточного 1483 року...».

16. Станіслав Оріховський-Роксолан наприкінці життя визнавав:

- а) верховенство короля;
- б) верховенство папи;
- в) верховенство права;
- г) суверенітет народу.

17. Політико-правові погляди Оріховського можна вважати передвісниками:

- а) теорії поділу влади;
- б) теорії народного суверенітету;
- в) теорії суспільного договору;
- г) теорії соціалізму.

18. Суспільна угода між народом і правителем, згідно з поглядами полемістів, ґрунтувалася здебільшого на засадах:

- а) релігійних;
- б) морально-етичних;
- в) юридичних;
- г) обраності короля представницькими органами.

19. Апологети католицизму звинувачували православних у тому, що вони:

- а) визнавали єдину правовірну християнську церкву;
- б) визнавали право шлюбу для певних представників духовенства;

в) не використовували латинську мову;

г) не мали духовних закладів.

20. *Соборність церкви, на переконання Івана Вишенського, полягає в:*

а) єдності українського народу;

б) єдності мирян і духовенства на засадах православного віровчення;

в) єдності держави й церкви;

г) усі відповіді правильні.

21. *Період Унії в Україні за своїм політичним значенням можна порівняти з:*

а) Відродженням;

б) Реформацією;

в) Середньовіччям;

г) усі відповіді правильні.

22. *Петро Скарга виступав на захист:*

а) католицизму;

б) свободи віросповідання;

в) православ'я;

г) гуманізму.

23. *Вимога виборності духовних владик належить авторству:*

а) Петра Скарги;

б) Івана Вишенського;

в) Христофора Філалета;

г) Петра Могили.

24. *За часів панування Речі Посполитої в Україні виникли:*

а) університети;

б) вільні міста;

в) єзуїтські школи;

г) усі відповіді правильні.

25. *Державотворчий внесок Петра Конашевича-Сагайдачного полягав у тому, що завдяки його діяльності:*

а) козаки почали посідати провідне місце в суспільно-політичній ієрархії тогочасного суспільства;

б) було укладено унію зі Швецією;

в) було створено суспільно-політичну концепцію «Києва – другого Єрусалиму»;

г) усі відповіді правильні.

26. *Фундатором Української козацької держави є:*

а) Петро Конашевич-Сагайдачний;

б) Богдан Зиновій Хмельницький;

в) Іван Виговський;

г) Іван Мазепа.

27. *Згідно з «Березневими статтями», Україна отримала:*

а) державний суверенітет;

б) автономію;

в) статус колонії;

г) протекторат Росії.

28. *Гадяцька угода закріпила:*

- а) державний суверенітет України;
- б) статус рівноправного суб'єкта Речі Посполитої;
- в) статус колонії Речі Посполитої;
- г) усі відповіді правильні.

29. *За Гадяцькою угодою, право бути обраними до Сейму отримали:*

- а) весь український народ;
- б) православне духовенство;
- в) селяни;
- г) усі відповіді правильні.

30. *Який був політичний ідеал Української гетьманської держави:*

- а) козацька республіка;
- б) необмежена монархія у формі «освіченого абсолютизму»;
- в) аристократична республіка;
- г) конституційна монархія?

31. *Конституція Пилипа Орлика закріпила:*

- а) політичні права громадян;
- б) верховенство права;
- в) державний суверенітет України;
- г) політичні права козаків.

32. *За Конституцією Пилипа Орлика політичними правами наділялись:*

- а) селяни;
- б) духовенство й міщанство;
- в) козаки;
- г) усі відповіді правильні.

33. *Конституція Пилипа Орлика, на відміну від Великої Хартії Вольностей, закріпила:*

- а) презумпцію невинуватості;
- б) право на вільну торгівлю;
- в) незалежність суду;
- г) політичні права козаків.

34. *Пилип Орлик за своїми поглядами був:*

- а) монархістом;
- б) республіканцем;
- в) аристократом;
- г) егалітаристом.

35. *Яку роль у суспільно-політичних відносинах відводив церкві Петро Могила:*

- а) радника у справах держави;
- б) наставника правителя;
- в) верховного правителя в державі;
- г) церква мала бути повністю відокремлена від держави?

36. *Феофан Прокопович першим в історії вітчизняної та російської політичної думки сформулював теорію:*

- а) народного суверенітету;
- б) суспільного договору;
- в) «освіченого абсолютизму»;

г) «сродної праці».

37. *Погляди Феофана Прокоповича на ідеального правителя близькі до політико-філософських ідей:*

- а) Конфуція;
- б) Аристотеля;
- в) Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля;
- г) Томаса Гоббса.

38. *Григорій Сковорода у своїх філософських поглядах спирався на цінності:*

- а) позитивізму;
- б) гуманізму;
- в) схоластики;
- г) прагматизму.

Змістовий модуль 2

Політична думка в Україні ХІХ-ХХІ століть: основні напрями, тенденції, перспективи

1. *Хто входив до складу «Руської трійці»:*

- а) Михайло Драгоманов, Іван Франко та Юрій Бачинський;
- б) Іван Котляревський, Григорій Квітка-Основ'яненко та Микола Костомаров;
- в) Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький;
- г) Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Юрій Бачинський.

2. *Русофільство – це:*

- а) релігійна течія;
- б) суспільно-політичний рух;
- в) просвітницька організація;
- г) усі відповіді правильні.

3. *Одна з провідних ідей представників «Руської трійці» – це:*

- а) просвітницька українофільська діяльність;
- б) відстоювання русофільських переконань;
- в) захист православної віри;
- г) усі відповіді правильні.

4. *Хто з членів Кирило-Мефодіївського товариства був його провідним ідеологом:*

- а) Тарас Шевченко;
- б) Пантелеймон Куліш;
- в) Микола Костомаров;
- г) Микола Гулак.

5. *Основна ідея програми Кирило-Мефодіївського товариства полягала в тому, що Україна має бути:*

- а) незалежною державою;
- б) автономією у складі Росії;
- в) автономією у складі Речі Посполитої;
- г) християнською республікою у складі слов'янської федерації.

6. *Кирило-Мефодіївське товариство за спрямуванням своєї діяльності було:*

- а) релігійною організацією;
- б) товариством однодумців;
- в) культурно-просвітницькою організацією;
- г) громадським рухом.

7. *Тарас Шевченко був за своїми переконаннями:*

- а) народником;
- б) революціонером-демократом;
- в) лібералом;
- г) націоналістом.

8. *Представником революційно-демократичного напрямку в Кирило-Мефодіївському товаристві був:*

- а) Микола Гулак;
- б) Пантелеймон Куліш;
- в) Микола Костомаров;
- г) Василь Білозерський.

9. *Значення суспільно-політичної діяльності Пантелеймона Куліша полягає в тому, що він:*

- а) захищав ідеї русофільства;
- б) відстоював демократичні та республіканські ідеали;
- в) став одним із провідників україноцентризму;
- г) усі відповіді правильні.

10. *Автором праці «Дві руські народності» є:*

- а) Пантелеймон Куліш;
- б) Тарас Шевченко;
- в) Микола Гулак;
- г) Микола Костомаров.

11. *Якою була одна з провідних ідей суспільно-політичного характеру Миколи Костомарова:*

- а) ідея месіанської місії українського народу;
- б) ідея месіанської місії російського народу;
- в) ідея месіанської місії слов'янських народів;
- г) заперечення месіанству як суспільно-політичної ідеї.

12. *Найбільш непослідовні погляди серед членів Кирило-Мефодіївського товариства були у:*

- а) Тараса Шевченка;
- б) Василя Білозерського;
- в) Олександра Навроцького;
- г) Георгія Андрузького.

13. *Головний внесок Тараса Шевченка в розвиток суспільно-політичної думки України полягав у:*

- а) обґрунтуванні ідей європейського комунізму;
- б) захисті ідеалів європейського лібералізму;
- в) відстоюванні ідеї слов'янської єдності;
- г) формулюванні ідейних засад українського варіанту романтичного націоналізму.

14. Прихильники ідей взаємного зближення слов'ян у Харкові гуртувалися навколо:

- а) Василя Каразіна;
- б) Михайла Максимовича;
- в) Ізмаїла Срезневського;
- г) Пантелеймона Куліша.

15. Згідно з громадівською ідеологією рушійною силою української історії є:

- а) політична еліта;
- б) дворяни та шляхта;
- в) козаки й селяни;
- г) усі відповіді правильні.

16. Течію «хлопоманів» або «українофілів» всередині громадівського руху очолив:

- а) Володимир Антонович;
- б) Михайло Драгоманов;
- в) Григорій Галаган;
- г) усі відповіді правильні.

17. Провідний напрям громадівського руху:

- а) «ходіння в народ»;
- б) культурницька діяльність;
- в) пропагування соціалістичних ідей;
- г) поширення революційних ідей.

18. Згідно з ідеологією українського лібералізму, основу суспільства становить:

- а) вільна людина;
- б) громада;
- в) національна держава;
- г) нація.

19. Відповідно до ідеології українського лібералізму Україна має бути:

- а) національною державою;
- б) правовою державою;
- в) автономією у складі Російської Федерації;
- г) усі відповіді правильні.

20. Михайло Драгоманов визнавав фактором прогресу українського суспільства:

- а) козацько-селянський рух;
- б) іконізацію Тараса Шевченка;
- в) розвиток науки й освіти;
- г) усі відповіді правильні.

21. Драгоманов розглядав суспільно-політичну культуру як:

- а) частину моральних цінностей;
- б) досконалу організацію всіх сфер життя соціуму;
- в) духовну скарбницю народу;
- г) усі відповіді правильні.

22. Політичні переконання Драгоманова базувалися на ідеологічних цінностях:

- а) комунізму;
- б) соціалізму;
- в) анархізму;
- г) націоналізму.

23. Михайло Драгоманов був переконаний у тому, що повноцінному існуванню політичної свободи заважає:

- а) бюрократія;
- б) централізм;
- в) лібералізм;
- г) націоналізм.

24. На суспільно-політичні погляди Остапа Терлецького вагомий вплив мало вчення:

- а) прудонізму;
- б) позитивізму;
- в) марксизму;
- г) усі відповіді правильні.

25. Державний ідеал, на думку Остапа Терлецького, – це:

- а) унітарний устрій;
- б) федералізм;
- в) конфедерація;
- г) союз вільних спілок.

26. Основою майбутньої Української держави, на переконання Івана Франка, мала стати:

- а) парламентська республіка;
- б) анархічне утворення вільних спілок товаровиробників;
- в) парламентська монархія;
- г) федеративне утворення.

27. Іван Франко був представником однієї з течій соціалізму:

- а) марксистської;
- б) бакунівської;
- в) громадівської;
- г) соціал-демократичної.

28. На світогляд Франка суттєвий мали вплив ідеї:

- а) Тараса Шевченка;
- б) Карла Маркса;
- в) Михайла Драгоманова;
- г) Олександра Герцена.

29. Реальна форма демократії, за Франком, – це:

- а) парламент;
- б) народовладдя;
- в) віче;
- г) усі відповіді правильні.

30. Оригінальна соціальна й моральна теорія митрополита Андрея Шептицького ґрунтувалася на цінностях:

- а) солідаризму;

- б) соціалізму;
- в) неотомізму;
- г) марксизму.

31. *Досягнення суспільного консенсусу в Україні, на переконання митрополита Шептицького, мала засновуватися на:*

- а) християнській моралі;
- б) загальногуманістичних цінностях;
- в) забезпеченні свободи людини;
- г) усі відповіді правильні.

РОЗДІЛ ІV
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ
«ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ»

Основна література

1. Горбатенко В. П., Остапенко М. А., Горбатенко І. А. Історія політичної думки в Україні : навч. посіб. К. : МАУП, 2007. 128 с.
2. Історія політичної думки : навч. енцикл. слов.-довід. / за заг. ред. Н. М. Хоми ; В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 765 с.
3. Історія політичної думки : підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми; Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, І. Ю. Вільчинська та ін.; 2-е вид., перероб. і доп. Львів : Новий Світ-2000, 2017. Т. 2.: ХХ – початок ХХІ ст. 598 с.
4. Історія політичної думки України / за заг. ред. Н. Хоми ; І. Вдовичин, І. Вільчинська, Є. Перегуда та ін. Львів : Новий Світ-2000, 2017. 632 с.
5. Кресіна І. О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси (етнополітичний аналіз): монографія. К. : Вища школа, 1998. 392 с.
6. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2010. 456 с.
7. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи : підручник : у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми ; Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін. Львів: Вид-во «Новий Світ-2000», 2016. Т. 1. 516 с.
8. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи : підручник : у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми ; Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін. Львів : Новий Світ-2000, 2017. Т. 2. 535 с.
9. Політична наука в Україні. 1991–2016 : у 2 т. Т. 1. Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса ; редкол.: О. Рафальський (гол.), М. Кармазіна, О. Майборода. К. : Парлам. вид-во, 2016. 656 с.
10. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004. 736 с.
11. Політологія : навч. енцикл. слов.-довід. / наук. ред. Н. М. Хома ; В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 779 с. 20.
12. Політологія : підручн. для вищ. навч. закладів / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. К. : Видавничий центр «Академія», 2001. 528 с.
13. Політологія: підручн. для вищ. навч. закладів / за заг. ред. канд. філос. наук Ю. І. Кулагіна, д-ра іст. наук, проф. В. І. Полуріза. К. : Альтерпрес, 2002. 612 с.
14. Правові основи розвитку сучасних політичних систем: досвід та перспективи: монографія / Скрипнюк О. В., Василевич Г. О., Пархоменко Н.

М. та ін.; передм. Ю. С. Шемшученка та Г. О. Василевича. К. : Вид-во «Юридична думка», 2013. 290 с.

15. Прикладна політологія: навч. посіб. / за ред. В. П. Горбатенка. К. : ВЦ «Академія», 2008. 472 с. (Серія «Альма-матер»).

16. Рябов С. Г. Політична наука в Україні XXI століття: стан та перспективи розвитку: дослідження. К. : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. 103 с.

17. Стойко О. М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. 416 с.

18. Сучасна політична лексика : енцикл. слов.-довід. / за наук. ред. Хоми Н. М. ; І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін. Львів : Новий Світ-2000, 2015. 396 с.

Допоміжна література

19. Академічна наука: становлення і розвиток дослідницьких установ та напрямів досліджень. Політична наука в Україні. 1991–2016 : у 2 т. Т. 1. Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса ; редкол. : О. Рафальський (гол.), М. Кармазіна, О. Майборода. К. : Парлам. вид-во, 2016. С. 325–380.

20. Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. К. : Генеза, 2006. 400 с. 21. Горбатенко В. П. Проблеми розвитку політичної науки і освіти в Україні. Суспільно-політичні процеси. 2016. Вип. 4. С. 303–306.

Web-ресурси

http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/ist_polit_dumk.pdf

<http://www.history.org.ua/index.php?urlcrnt=JournALL/select.php&seriaName>

<http://www.cossackdom.com>

http://www.geocities.com/ua_ukraine/ukrainerus.html

<http://www.uahistory.cjb.net/>

<http://www.history3.org.ua/library.php>

<http://ukrarmy.kiev.ua/>

<http://sumy.net.ua/?p=1>

<http://www.studentbooks.com.ua/content/view/119/49/1/1/>

РОЗДІЛ V СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ПЕРСОНАЛІЙ до курсу

Історія політичної думки України

Андрузький Георгій (Юрій) Львович (1827 - після 1864) відомий український політичний мислитель і суспільний діяч, поет, яскравий представник народно-демократичного напрямку політичної думки. За участь у діяльності Кирило-Мефодіївського братства був заарештований і висланий з України в Казань, а згодом - на Соловецькі острови. Точна дата й місце смерті невідомі. Автор першого в новітній історії України конституційного проекту («Начерки конституції республіки»).

Бачинський Юліан (1870—1940) — український суспільний і політичний діяч, публіцист, дипломат, провідний діяч УРП. У своїх роботах першим в українській політичній думці обґрунтував необхідність створення незалежної Української Соборної держави. Основні роботи – «Україна irredenta (із приводу еміграції)» (1895), «Більшовицька революція й українці» (1925).

Бочковський Ольгерд Іполіт (1884-1939) – український політичний мислитель, публіцист і політичний діяч, представник націонал-демократичного напрямку в українській політичній думці. З 1905 р.–у Чехії. З ім'ям Бочковського пов'язується становлення української іаціології: його робота «Введення до націології» (1935) вважається першим у вітчизняній науковій думці системним викладенням науки про нації. Основні роботи: «Націологіята націографія» (1923); «Боротьба народів за національне визволення» (1932), «Народження націй» (1939), «Життя націй» (1939) та ін.

Винниченко Володимир (1880-1951) був одним із організаторів Революційної української партії, членом Центрального Комітету Української соціал-демократичної робітничої партії, заступником голови Української Центральної Ради, першим головою Генерального Секретаріату (уряду Української Народної Республіки). Винниченко запропонував свій варіант створення соціалізму, який він назвав "колектократією". Суть його полягає в поєднанні еволюційного й революційного шляхів переходу до соціалізму.

Вишенський Іван (між 1545/1550-1620) народився в селі Судова Вишня в Галичині, з 70-х років став монахом Афонського монастиря в Греції. Він виступив проти Брестської унії, заявивши, що її організатори керувалися лише власними інтересами й бажанням рівності у визискуванні православного селянства нарівні з панами-католиками. Основна ідея Вишенського - ідея соціальної рівності.

Грушевський Михайло (1866-1934) - видатний український історик і політичний діяч, Голова Української Центральної Ради. У своїх численних працях, зокрема багатотомній "Історії України-Руси", детально дослідив історію українського народу. Він відмовився від розгляду її як історії класової боротьби і подав як історію української державницької ідеї.

Драгоманов Михайло (1841 - 1895) Поняття "грумада" є ключовим у поглядах М. Драгоманова. Головним критерієм оцінки діяльності держави є служіння суспільному благу. Здійснення переходу до нового ладу ("грумадівського соціалізму") можливе еволюційним шляхом демократизації, піднесення культури і свідомості народу. Лібералізм мав служити засобом у боротьбі за соціалістичний ідеал.

Дністрянський Станіслав (1870-1936), відомий своїми працями "Нові проекти української конституції" (1920), "Загальна наука права й політики" (1923), "Нова держава" (1923), "Погляд на теорії права та держави" (1925) сформулював національно-державницьку концепцію, провідною ідеєю якої є право кожної нації на автономію та державну незалежність.

В основу своєї концепції вчений поклав розроблену ним теорію суспільних зв'язків. Суспільні зв'язки він поділяв на органічні, суб'єктами яких є сім'я, рід, плем'я, народ, держава, та організаційні, носіями яких виступають класи, партії, товариства, церква.

Донцов Дмитро (1883-1973) був головним ідеологом руху. Він був членом Української соціал-демократичної робітничої партії, Партії хліборобів-демократів, автором численних творів ("Підстави нашої політики" (1921), "Націоналізм" (1926), "Дух нашої давнини" (1944)).

Філософським фундаментом поглядів Д. Донцова був ідеалізм з його приматом духовного над матеріальним. Відповідно до своєї філософської позиції мету існування нації він убачав не в матеріальних, а в духовних благах. Ідея добробуту й матеріального блага приноситься ним у жертву ідеї честі та слави, благополуччя одиниці - величі нації в цілому, тому що тільки в межах національного організму існують і творяться духовні цінності.

Кістяківський Богдан (Федір) Олександрович (1868 –1920) –відомий юрист, соціолог, представник ліберального напрямку в політичній думці, автор низки робіт про правову державу. Суть правової держави вбачав у обмеженні влади невід'ємними, недоторканими правами й свободами особи. Захищаючи український конституціоналізм, виступав ідейним послідовником Михайла Драгоманова. Основні роботи: «Держава правова й соціалістична» (1906); «До питання про самостійну українську культуру» (1911); «Сутність державної влади» (1913) та ін.

Києво-Могилянська академія - центр української політичної думки. В Києві на початку XVII ст. визначаються два основних осередки культури й освіти - Київське братство (засноване в 1615 р.) і група вчених-просвітників при Києво-Печерській лаврі на чолі з її архімандритом Єлисеєм Плетенецьким. На основі Київського братства та Лаврської школи, заснованої Петром Могилою, була утворена в 1632 р. Київська колегія, згодом Києво-Могилянська колегія, а потім і Академія.

Костомаров Микола (1817-1885) - автор головного програмного документа Кирило-Мефодіївського братства під назвою "**Закон Божий**" (Книги буття українського народу)".

Провідною ідеєю цього твору є **ідея українського месіанізму**, за якою Україна мала виконувати волю Божу - рятувати слов'янство.

Куліш Пантелеймон (1819-1897) опрацював своєрідну так звану хутірну філософію. Хутір в інтерпретації Пантелеймона Куліша - це своєрідний символ української національної свідомості, духовний космос народу, система його традицій, колыска і скарбниця духовних цінностей.

Консервативні елементи - це верхні соціальні верстви громадянства, що несуть у собі стародавню політичну культуру й традиції державного життя, здатні приборкати анархію і свавілля.

Кучабський Василь (1895- 1945) свої політичні висновки виклав у працях "Більшовизм і сучасне завдання українського народу" (1925), "Україна і Польща" (1933).

Найбільш придатною формою державного правління для України В. Кучабський вважав монархію. Особливу роль у заснуванні монархічної держави була покликана відіграти провідна верства, сформована з "людей військового духу і організації", з огляду на втрату іншими суспільними верствами здібностей і можливостей стати на чолі державотворення. Ця концепція дістала назву "позитивний мілітаризм".

Люблінська унія політично об'єднала Литву й Польщу в одну федеративну державу - Річ Посполиту і українські землі, які знаходились у складі литовської держави, були інкорпоровані у склад Речі Посполитої.

Липинський В'ячеслав (1882-1931) належав до заможного польського шляхетського роду, що не заважає вважати його одним з найвідоміших представників українського консерватизму. виступив одним із організаторів Української демократичної хліборобської партії, у 1918-1919 рр. був послом гетьманського уряду та УНР у Відні. Працював професором Українського наукового інституту в Берліні. Автор понад 200 наукових праць ("Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму" (1926), "Україна на переломі 1657-59" (1920), "Замітки до історії українського державного будівництва у XVII столітті" (1920) та ін).

ЛИПА Юрій Іванович (1900-1944)— український політолог, представник націоналістичного напрямку в політичній думці, публіцист, письменник, поет. У найбільш повному вигляді ідейно-політичні погляди Липи представлено в трилогії «Призначення України» (1938), «Чорноморська доктрина» (1940, 1942 і 1947) та «Розподіл Росії» (1941 і 1954). У цих роботах автор виступає теоретиком сучасної української геополітики, автором оригінальної «чорноморської»—доктрини.

Могила Петро (1574-1647) - церковний і освітній діяч України першої половини XVII ст. У 1627 р. обраний киево-печерським архимандритом, а 1632 р. митрополитом київським і галицьким. Він домігся у польського короля визнання легального становища на Україні православної церкви поряд з уніатською, а також передачі їй уніатами ряду монастирів і церков.

Міхновський Микола (1873-1924), навчаючись на юридичному факультеті Київського університету, 1893 р. розробив основні політичні засади "Братства Тарасівців".

У 1900 р. М. Міхновський виголосив у Полтаві й Харкові промову, що вийшла окремою брошурою у Львові під назвою "**Самостійна Україна**".

Вона вважається першим програмним документом українського націоналізму.

Націонал-демократизм. Паралельно з націоналістичним напрямом в українській політичній думці сформувався і розвивався націонал-демократичний напрям. Зародився він у Галичині наприкінці XIX ст. і був пов'язаний насамперед із державницькими ідеями І. Франка та Ю. Бачинського. Згодом націонал-демократизм набув певного поширення серед діячів Наддніпрянщини, які до революційних подій і боротьби за українську державність у 1917-1920 рр. перебували в основному на соціалістичних позиціях і поступово еволюціонували від ідеї федералізму до ідеї національно-державної незалежності.

Оріховський-Роксолан Станіслав (1513-1566) народився у селі Оріховці Перемишлянської округи Руського воєводства. Найвідомішими творами С. Оріховського-Роксолана є дві промови "Про турецьку загрозу", питання організації державної влади у праці "Напучення польському королю Сигизмунду Августу" (1543).

Орлик Пилип (1672-1742) був генеральним писарем гетьмана України Івана Мазепи - другою за посадою особою в державі. Поразка Карла XII та І. Мазепи під Полтавою змусили П. Орлика емігрувати, він жив у різних європейських країнах. По смерті І. Мазепи в 1709 П. Орлик 5 травня 1710 р. у м. Бендерах був обраний козацькою радою гетьманом України. Високоосвічений, з тонким національно-політичним розумом, палкий і свідомий патріот і борець за незалежну Україну, Пилип Орлик виділявся у тогочасному середовищі української козацької старшини Найвідомішим політико-правовим документом часів гетьманування П. Орлика є договір між ним та старшиною й запорозькими козаками "Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького", відомий ще як "Конституція Пилипа Орлика", або "Бендерська Конституція".

Основні ідеї мислителів Київської Русі:

Серед ідей слід назвати насамперед універсалізм в погляді на історію людського суспільства, що знайшло вияв: в ідеї "богоданості" князівської влади, що осмислюється як об'єднуюче начало держави; в прагненні включити ідеологію князівства в єдину історію землі руської, віддається пріоритет не однодержавності, а братерству, співпраці між князями; в уявленні про русичів як представників єдиної спільності слов'ян; включення слов'ян до загальної історії християнського світу, яка ототожнюється з історією людства.

Основні суспільно-політичні ідеї в Київській Русі: погляди на походження держави і князівської влади правове регулювання суспільних відносин стосунки між церквою і державою проблеми єдності та суверенності політичної влади об'єднання удільних князівств навколо великого князя київського, самостійності й незалежності Русі.

Пам'ятки політичної думки Київської Русі:

- "Повість временних літ" (кінець XII ст.)
- "Слово про закон і благодать" Іларіона (середина XI ст.)
- "Правда Руська" (XI ст.)

- "Повчання" своїм дітям Володимира Мономаха (XI ст.)
- "Слово о полку Ігоревім" (XII ст.).

У X-XII ст. з'явилися перші літературні твори: "Слова", "Повчання", "Проповіді", які, як правило, виходили із середовища духівництва, а також "Патерики", "Життя святих", що склалися для поширення християнства і прославлення князів, бояр, монахів.

Подолінський Сергій (1850-1891) стояв на більш радикальних позиціях у питанні побудови нового суспільства. На формування його політичних поглядів значний вплив справили гурток, очолюваний перекладачем першого тому "Капіталу" К. Маркса М. Зібером. С. Подолінський за кордоном знайомиться з К. Марксом і Ф. Енгельсом, однак марксизм вважає непридатним для умов Росії.

Прокопович Теофан (1681 - 1736) спочатку навчався в академії, а потім у Римі, Лейпцигу, Єні. З 1705 р. викладав у Києво-Могилянській академії, а в 1710 р. став її ректором. У 1716 р. за викликом Петра I виїхав до Петербурга і фактично очолив російську православну церкву, ставши однією з найбільш наближених до царя осіб. У своїх політичних поглядах Ф. Прокопович виходив з того, що існують три основних форми державного правління: демократія, аристократія і монархія. Найкращою з них є монархія.

Рудницький Степан Львович (1877 – 1937) – український географ, картограф, політичний мислитель, представник націонал-демократичного напрямку в українській політичній думці, академік АН УРСР. У 1934 р. репресований, реабілітований посмертно. Основоположник української політичної географії. Завдяки роботам Рудницького Україна вперше була представлена в картографічних роботах як цілісна географічна одиниця. Оригінальна концепція вченого знайшла своє відбиття в роботах: «Україна з політико-географічних позицій» (1916); «Україна й наддержави» (1920); «Українська справа з позицій політичної географії» (1923); «До основ українського націоналізму» (1923); «Завдання географічної науки на українських землях» (1927).

Сціборський Микола (1897-1941). Він є автором низки праць - "Робітництво і ОУН", "ОУН і селянство", "Націократія", "Нарис проекту Основних Законів (Конституції) Української держави" та ін. М. Сціборський був автором політичної доктрини націоналізму. Вона ґрунтується на концепції національної революції, яка мала проводитись "власними силами української нації". Рушійною силою революції мало бути селянство. Підставою революції мали стати гасла приватної власності на землю, загальної солідарності усіх свідомих сил України.

Старосольський Володимир (1878-1942) сформулював концепцію побудови української державності, засновану на поєднанні національного й соціально-класового чинників у цьому процесі. Свої погляди він виклав в основному у працях "Теорія нації" (1922), "Політичне право", "Держава і політичне право" (1924).

Територіальний патріотизм - усвідомлення своєї території, любов до своєї землі, почуття єдності та співпраці між усіма її постійними

мешканцями, незалежно від їх походження, соціальне класової та етнічної належності, віросповідання.

Томашівський Стефан (1875-1930) виклав свою концепцію у працях "Українська історія", "Під колесами історії" (1925), "Про історію, героїв і політику" (1929).

Державницька концепція С. Томашівського ґрунтується на ідеї особливої ролі Галичини та уніатської церкви в українському державотворенні. Основними чинниками, на яких базується його концепція, є земля, нація і держава.

Філалет Христофор - псевдонім дрібного шляхтича, який проживав на Волині. Його праця "Апокрисис" (бл. 1598) була відповіддю на твір білоруського єзуїта Петра Скарги "Синод брестський" (1597), спрямованої на захист Брестської унії.

Франко Іван (1856-1916) - поет і публіцист, філософ, учений-дослідник, громадсько-політичний діяч. Ідеї марксизму, особливо економічне вчення К. Маркса справили істотний вплив на формування світогляду й політичних поглядів І. Франка. Разом з цим І. Франко піддає гострій критиці ряд марксистських положень, геніально передбачає негативні наслідки реалізації деяких постулатів марксизму.

Хвильовий (Фітільов) Микола Григорович (1893 – 1933) – український письменник і публіцист, представник націонал-комуністичного напрямку української політичної думки. В атмосфері ідеологічного пресу й широкого наступу на українство покінчив життя самогубством. Головні здобутки: «Камо грядеши» (1925), «Думки проти течії» (1925), «Україна чи Малоросія?» (1926, опубліковано в 1990).

Хмельницький Богдан (Зиновій) Михайлович (1595–1657) – український політичний діяч і полководець польського походження, дипломат, гетьман Війська Запорізького, керівник національно-визвольного руху 1648–1654 рр., засновник української державної організації, що увійшла в історію під назвою Гетьманщини. 8 січня 1654 р. на Переяславській раді проголосив возз'єднання України з Росією.

Шевченко Тарас (1814-1861) справив великий вплив на політичні погляди членів Кирило-Мефодіївського братства насамперед силою свого поетичного слова, але у його творах немає цілісної політичної концепції, йдеться про погляди на окремі проблеми державності, соціально-політичних відносин і суспільного ладу в цілому.

Шелухін Сергій (1864 –1938) –український політичний і громадський діяч, представник народно-демократичного напрямку в українській політичній думці, письменник. З 1921р. – в еміграції. Автор низки статей з історії українського права. Найбільш відома робота –«Україна» (1936).

Яворський Стефан (1658-1722) був українським і російським церковним діячем – митрополитом Муромським та Рязанським, місцеблюстителем патріаршого престолу, очолював Священний Синод. Навчався і викладав у Києво-Могилянській академії. Відомий як автор праці "Камінь віри" (1715) та численних проповідей.